HOVENIERS ZAKBOEKJE,

OF

NIEUW UITGEVONDENE

BLOEM-TUIN

IN DEN WINTER.

DOOR EENEN LIEFHEBBER VAN DE

BLOEMKWEEKERIJ.

Derde Verbeterde Druk.

HOVENIERS ZAKBOEKJE;

OF

NIEUW UITGEVONDENE

BLOEM-TUIN

IN DEN WINTER,

BEVATTENDE

Verscheidene, tot nog toe onbekende, geheimen, om midden in den winter, te weten in de maanden November, December, Januarij, Februarij en Maart, eenen volmaakten bloemtuin te hebben, even als in den zomer;

ALSMEDE

Een aantal kunstgeheimen ter verbetering van boomen en heestergewassen,

DOOR EENEN LIEFHEBBER VAN DE

BLOEMKWEEKERIJ.

DERDE, VERBETERDE DRUK.

Te Zalt-Bommel, bij
JOHANNES NOMAN EN ZOON.
1833.

Cat. reg. f. Dissa.

BERIGT.

De eerste druk van dit werkje spoedig uitverkocht zijnde, werd men te rade, hetzelve verbeterd te herdrukken, hetwelk geschiedde. Doordien dit werkje ten tweedenmale uitverkocht was, werd een derde druk noodzakelijk, met welken thans aan het verlangen veler liefhebbers voldaan wordt, en welke derde uitgave op nieuw eene naauwkeurige

herziening, en vooral ten opzigte van taal en stijl, groote verbeteringen ondergaan heeft. De Uitgevers twijfelen geenszins of hunne moeiten zullen door een redelijk debiet vergoed worden, vertrouwende, dat zij den hovenier, den hortulanus, in het kort allen, welke de kweekkunst hanteren, geene ondienst gedaan hebben, met hun dit werkje veel verbeterd op nieuw aan te bieden.

LIJST DER BLOEMEN,

welke men zoo wel des winters als in den zomer kan aankweeken, en welker cultuur in dit werkje aangewezen wordt.

HOVENIERS ZAKBOEKJE,

OF

NIEUW UITGEVONDENE

BLOEM-TUIN

IN DEN WINTER.

Dat God, de Almagtige Schepper, de andere schepselen aan de menschen onderworpen heeft, om ze te gebruiken, en daardoor de magt en wijsheid huns makers te prijzen, is uit de H. Schrift bekend, waarom ik dan, als een natuurkundige, door eene handtastelijke ondervinding zal aantoonen, hoe zich op dezen grond een iegelijk schepsel (en hier voornamelijk de gewassen) dwingen en voortbrengen laat, wanneer wij maar willen, en bijaldien wij 1.) de middelen gebruiken, en 2.) ons van de orde bedienen, en dezelve nagaan, welke de Schepper volkomen gegeven heeft, en de nagenoemde middelen, volstrekt zonder alle verdere kunstenarijen, bezigen, en de orde maar eenvoudig opvolgen.

De zon is daartoe als een middel geschapen, opdat zij door hare koesterende stralen alle dingen zoude *verwarmen*, en hoe hooger zij boven onze kimmen komt, hoe meer warmte zij het aardrijk aanbrengt, waardoor hetzelve zijne gewassen kan voortbrengen, en waardoor allerhande uitwasemingen in de hoogte trekken, ten gevolge waarvan wij weder de vruchtbaarste regens krijgen, en waardoor de kleine gedeelten der aarde naderhand ontbonden worden, en den gewassen tot voedsel dienen moeten. Hoe bekwamer, te beter gemest en wel toebereid het land is, hoe beter, volmaakter en sterker ook de gewassen groeijen, hetgeen een iegelijk naarstig landman en onvermoeid hovenier mij zal toestaan. Maar deze beiden moeten ook goed zaad in de aarde zaaijen, want het zaad moet altijd het allerbeste zijn; en, wanneer zij bloemen voortkweeken willen, moeten zij de bekwaamste, dikke, rijpe en uitgezochte gezonde bollen zetten. Maar voornamelijk moet men de orde houden, die men in de natuurlijke ligchamen vindt; ter regte, en niet op onbekwamen, tijd zijnen arbeid in het ploegen, zaaijen, planten, begieten, dekken, wieden, enz. naar behooren verrigten, en alsdan den zegen van God verwachten, die den vroegen en laten regen, zonneschijn, en alzoo warme, en koele dagen, dat is gewenscht weder,

geven zal, opdat alles op zijnen tijd uitbotten, wassen en bloeijen kan.

1.) Een hovenier, die zijne kunst maar eenigzins verstaat, heeft altijd aarde in voorraad, zoo wel magere als vette, zoo wel mulle als harde, waardoor hij dan daarna de magere verbeteren, de vette door het bijdoen van andere magerder maken, naar evenredigheid verminderen en hare geilheid benemen kan; is zij hem te hard, zoo weet hij ze door hout- en tuinaarde en scherp zand wel muller te maken, — waarom ik dan noodzakelijk de aarde van iedere bloem wijdloopig zal moeten beschrijven.

2.) Is het noodzakelijk, dat hem aangewezen worde, waarin hij zijne aarde doen zal. Nu was het wel te wenschen, dat de heer van eenen tuin zoo veel te koste wilde leggen, om kleine houten tobben en kassen daartoe te laten maken, zoo zoude de aarde bij den wintertijd veel warmer daarin zijn, als in potten; maar zij staan zoo wel niet in de kas; alle jaren zouden ze bijna weg zijn, en zij veroorzaken veel onkosten, derhalve ben ik maar bij de *potten* gebleven. Deze nu heb ik 2 palmen 3½ duim hoog en even zoo breed aanbevolen, om redenen, dat zij zoo veel beter kunnen verwarmd worden: want, indien zij grooter of hooger zijn, zoo kunnen zij door de kunstig gemaakte warmte

niet gedwongen worden; waarbij tevens moet aangemerkt worden, dat men geene vierkante potten moet verkiezen, om de stellingen des te voller te maken, want door dat zij digter sluiten, wordt er geene plaats genoeg voor de lucht gelaten, om vrij en overvloedig, en met eene gelijke beweging daar door te spelen, vermits de plaatsen en tusschenruimte door de vierkantheid naauwer wordt; en, schoon de lucht door dezelve heen en weder spelen kan, zoo zal door eene gelijke beweging, die naar eene regte linie geschiedt, meerder koude overblijven, en de potten zullen niet verwarmd worden, tenzij dezelve wat verder van en uit elkander, en op eene wat ruimer plaats staan, en de lucht niet gedwongen wordt, tusschen dezelve door te strijken, maar zich rondom dezelve beter bewegen kan, waardoor zoo wel de lucht als de potten beter verwarmd worden. Tot beproeving hiervan dient de geringe ervarenheid, dat alle menschen uit hunnen eigen mond, zoo wel warmte als koude, kunnen blazen, terwijl zij toch niets anders doen, dan de lucht bewegen; doen zij den mond wijd open, zoodat veel lucht te gelijk daaruit komt, en door elkander zwerven kan, zoo geeft het warmte aan de hand, integendeel, wanneer men de lippen sluit, en maar eene kleine opening tusschen dezelve laat,

schoon men met dezelfde felheid blaast, zoo zal men echter koelte genoeg aan de hand voelen.

3.) Volgt, hoe de bollen en wortelen, alsmede heele gewassen, in de potten, die met aarde gevuld zijn, moeten gezet worden; alwaar bij verscheiden de wijze, zoo wel van den afstand derzelve, als van den rand, onder zich zelven en de diepte, enz. genoegzaam is aangemerkt geworden.

4.) Het *begieten*, waaraan zeer veel, en het voornaamste gelegen is, opdat een gewas niet overgoten en te nat gehouden worde, dat zulks niet verdragen kan. Anderen, integendeel, willen altijd vochtigheid in overvloed, tegen de voorgaanden te rekenen, hebben. Bij de gene, die droog gehouden moeten worden, is de beste aanmerking, wanneer de bollen diep liggen, dat men, 2½ Ned. duim diep in de aarde gravende, zien kan, of er nog vochtigheid is, en, indien niet, zoo is het dan tijd om te gieten; nu late men weder 3 of 4 dagen voorbij gaan, voor dat men weder water geeft, opdat zij weder uitdroogen. Bij de gene, die natter gehouden moeten worden, moeten de zijgaatjes aan den bodem van de potten, alle 14 dagen met een stokje doorgestooten worden, opdat het overvloedige water kan afloopen, de aarde niet verzuurd worde, en de wortel verrotte. *Waarmede*,

wanneer, *hoe* en *hoeveel* is bij ieder gewas genoegzaam gemeld. De sproeikwast is niet zonder redenen aanbevolen; nademaal men door een' gieter zulke kleine drappelen, noch ook zoo wel niet verspreiden kan. Maar ik kan naauwelijks gelooven, dat er de hoveniers aan zullen willen, omdat het meer tijd verspilt; anderzins is het van groote nuttigheid: de kruiden en bladeren worden te gelijk zachtjes overal nat, het spoelt veel vuiligheid van stof weg, en het maakt de bladeren vast, en bezet te gelijk het ongedierte. Het water moet *zomerlaauw* zijn, vermits, zelfs in den zomer, met putwater te gieten, dat eerst geput is, al te hard voor de gewassen is. Opdat men zulks nu des winters mede zoude kunnen hebben, zoo is het noodig, dat men een pannetje boven het stookgat hebbe, opdat men kokend water onder het koude gieten, en het alzoo laauw maken kan; maar de hovenier moet zich de moeite niet verdrieten laten, dat hij altijd, wanneer hij het onder elkander mengt, met de hand daarin taste, en met een hout zijn water in den gieter, wel dooreen roere, opdat het onder niet koud blijve. Met gier moet niemand in de broeikas begieten: zulks is ongeraden, het veroorzaakt al te vele ongelegenheden; hierin moet zuivere lucht en

water zijn, maar elke aarde moet vooraf wel gemest worden.

5.) De *plaats in de broeikas* moet ieder hovenier wel weten te kiezen, anderzins zal hij zijne gewassen verbroeijen: want daarin bestaat de graad der warmte en het gansche hoofdwerk, waarom ik dan op zulke stellingen 1.) aan de kagchel, en 2.) aan de vensters drie verdiepingen, ook op de twee onderste drie planken, en op de bovenste maar twee plankeu geordonneerd heb, 3.) eene bank achter dezelve, daar twee regels naast elkander staan kunnen, waarvan ik genoodzaakt ben wijdloopiger en grondiger melding te doen. En daar, mijn goede hovenier! helpt geen klagen, maar hier moet gij uw verstand te koste leggen, en uwe getrouwheid aan uwen heer toonen: hiermede behaalt gij eere, en verdient gij dezelve. Kan *ik* het doen, waarvan ik zoo veel duizende getuigen heb, zoo moet gij in den winter mede naarstig zijn, anders is alles te vergeefs. Zulks bestaat nu meest in een weinig heen en weder vertillen van uwe potten, en des daags driemaal te stoken, wanneer gij hout besparen wilt.

§ I. Wat aangaat de stellingen bij en boven de kagchel, dit is de allerheetste plaats, welke in onze broeikas gevonden kan worden; hierop worden de potten, wanneer zij uit de kelders

of uit de winterplaatsen gekomen zijn, in het begin nu en dan, gezet, wanneer zij koud en bevroren zijn, gelijk men bij iedere soort zal aangeteekend vinden, opdat de potten ontdooijen, en zich tot een begin verwarmen kunnen; maar zij moeten alle uur omgekeerd worden, en niet boven de drie uren daar staan blijven, anderzins kunt gij uwe bollen gemakkelijk verbranden.

§ II. Hierop volgt de bank, die achter de vensters is, daar staan de gewassen in mijne kas, maar ruim 2 Nederl. ellen ver van de kagchel, en niettegenstaande dat zij dieper, dan de bovenste verdieping aan het venster is, zoo staan de gewassen nogtans aldaar zoo warm, *zoel* en broeijig, dat de wortel aldaar zeer verwarmd wordt, en wanneer zij uitbotten willen, kan men ze daar staan laten, maar zoodra als zij de aarde beginnen door te stooten, moeten ze daar van daan genomen worden, om dat alsdan deze graad te heet is,

§ III. en om hoog op de eerste verdieping gezet worden, opdat zij te gelijk lucht en *zon* van het venster genieten, en alzoo vast en hard worden kunnen. Maar nademaal deze eerste verdieping maar 1 el 2 palmen van de zoldering af is, zoo valt de gansche lucht en hitte daarop, waarom gij alle dagen wel acht daarop ge-

ven moogt, opdat gij aldaar de potten op de achterste plank, wat in het rond omkeert, dan zal die bol, welke tot nog toe naar de kagchel gestaan heeft, werkelijk wat gematigder lucht genieten, en zich wat ververschen. Laat ze dan daar in de hoogte, naar evenredigheid, de vochtigheid niet missen, om dat het, voornamelijk bij zonneschijn, daar zeer schielijk droogt. Een nog wat gematigder graad is de voorste plank, digt aan het venster, waarheen gij uwe uitbottende bollen dan verzetten kunt, wanneer gij ziet, dat het groen daaraan wast.

§ IV. Zoodra gij nu merkt, dat onder uwe bollen de botten voor den dag komen, of aan de roozen de bladeren zich willen openen, dan is het hoog tijd, om ze beneden op de tweede verdieping te zetten, welke drie verschillende planken heeft, daar zij gematigde lucht genieten, en zich niet zoo ligtelijk overgroeijen kunnen, en verbrand kunnen worden. De achterste naar de kagchel toe is de warmste, de middelste al wat kouder, maar de voorste is de koelste, alwaar de bloem, wanneer het bloeisel geheel open gaat, haren reuk krijgt. Zij kunnen alzoo gemakkelijk eerst op de achterste plank gezet worden, opdat de teedere uitbottende blaadjes en de bloemen zich beter, alhoewel weinig, verheffen kunnen, en de bladeren den kouderen

graad mogen leeren verdragen, en niet zoo aanstonds in de koude mogen komen. Wanneer zij nu 24 uren aldaar gestaan hebben, dan is het noodig, dat de potten op de

§ V. benedenste verdieping gezet worden, en wel op de plank, welke, met betrekking tot de kagchel, de eerste is, alwaar zij zoo koel staan, als in de maand Mei, en daar gij met geduld de stelen moet laten opschieten, zoo hoog als gij ze noodig oordeelt; hoe verder gij dezelve naar voren op de tweede en derde plank zet, hoe koeler uwe gewassen staan; waarom gij dan in December, wanneer de zon het laagst is, of anderzins groote koude opkomt, des nachts aan de vensters in den derden regel niets moet laten staan, om dat het gevaar loopt, van ten eenemaal dood te vriezen, en indien het bevroren mogt zijn, zoo als het den besten meester gebeuren kan, dat hij zich ergens in vergist, zoo schuift dezelve maar op de tweede plank voort, opdat het langzaam ontdooije; want, bij aldien gij het schielijk in de hitte of koude brengt, dan is alles bedorven, want dit moet alles langzaam, en niet met kracht en geweld geschieden. Ik heb derhalve bij ieder gewas en den graad en de plaats genoegzaam naar mijne gedachten beschreven, zoodat een oplettend hovenier niet ligtelijk missen kan.

§ VI. Aangaande nu de *getemperde* kas; zoo was het te wenschen, dat ieder liefhebber die geheel zonder boomen konde hebben, dan zoude hij in het midden, van het venster af, mede vier regels potten, op vier verscheidene trappen kunnen zetten; maar voor een burgerman is dit te kostbaar, waarom dan in de kas of stoof, waarin de citroen- en oranjeboomen des winters bewaard worden, aan de vensters twee regels planken, boven en naast elkander, geplaatst zijn. Nu is het aan iederen hovenier bekend, dat oranjeboomen grootere warmte dan citroenboomen hebben willen; bijgevolg zijn er vierderlei graden in de citroenkas, of in de stoof of plaats daar zij staan: op de aarde aan het venster is de koelste plaats; de achterste plank is wat gematigder; van de twee planken daar boven is de voorste warmer dan de achterste, op de onderste verdieping; maar de tweede op den bovensten regel is nog warmer, en aldaar moeten al uwe potten, zonder uitzondering, in de *getemperde* kas, eerst eenige dagen aan de warmte wennen, wanneer zij uit de winterplaats gebragt worden; daarna daar omtrent, waar de oranjeboomen staan, voornamelijk indien er in den winter gestookt wordt; en eindelijk moeten zij komen, daar gij uwe nagelen, violieren en violetten met opstaande

stelen, zonder in de broeikas te brengen, kunt laten broeijen en bloeijen; tenzij dan, dat gij ze soms wat schielijk zoudt willen hebben, en gij dit eenige dagen van te voren weet, zoo kunt gij dezelve op de benedenste verdieping aan het venster in de broeikas zetten, gelijk bij iedere soort duidelijk genoeg zal geleerd worden.

§ VII. Nu zal ik het stoken, en wat daar bij moet waargenomen worden, verklaren (de kagchels vindt gij in de kas en in derzelver bouwing beschreven). Tegen den avond na drie uur, wanneer de zon ondergegaan, en wanneer het wat koudachtig is, moet een hovenier noodig een vuurtje stoken, wanneer hij, naar dat het in de buitenlucht koud of warm is, weinig of veel stoken moet. Des avonds omtrent 9 uur, moet hij wederom een vuurtje stoken. In het hardste van den winter ook wel 's nachts ten 12 ure, wanneer de felste koude is; dan weder ten langste 's morgens tusschen 5 en 6 uur, want uwe broeikas moet, zoo veel als mogelijk is, eene gematigde hitte behouden, en het moet nooit daarin vriezen, anderzins is het met al uwe gewassen, welke daar in staan, op een' keer gedaan, en zijn dezelve bezwaarlijk, of wel in het geheel niet, weder te regt te brengen: de besproeijing met koel, maar niet met koud water, doet veel, dat ze weder tot uitwaseming

komen, maar indien gij voor den vorst zorgen kunt, zoo is het zoo veel te beter. Ondertusschen vindt gij bij de broeikas eene kagchel beschreven, waarin gij ter nood dag en nacht stoken, en alzoo den hovenier bij wintertijd eenig voordeel toebrengen kunt; maar, wat het overige aangaat, zoo geloof niet, dat met warmte alleen uwe bloemen tot volmaaktheid komen: immers, gelijk bij dag de zon en des nachts de verkoeling in het land veel doodt, alzoo is het in uwe kas mede gesteld; schijnt de zon, zoo stookt minder, anderzins kunt gij alles verbranden, waarop wel gelet moet worden. Het gewas vergroeit maar, en wordt niet hard, waarom gij dan door de zoldering lucht moet geven, dat de walm en de heete lucht in de hoogte beter kan trekken. Zijn er uiterlijk warme winden en gematigd weder, dan behoeft gij mede zoo sterk niet te stoken, en moet gij een deurtje aan het venster, of zelfs de deur een weinig open doen, dat ze van de lucht bewogen en verkwikt worden, maar ten langste van tusschen 11 en half 1 uur, en in dien tijd maar een half uurtje; geschiedt dit in den winter, dan kunt gij daar bij stoken, maar in het voorjaar en den herfst niet. Ook moet gij van de plaats, daar de lucht onmiddelijk indringt, de gewassen weg en aan een' kant zetten, om dat zij die niet gewoon

zijn, en ze daarna wederom wel bewaren. Op de lucht, de zon, en de bestûring van het geheele werk komt alles aan, waardoor gij leert, dat uwe naarstigheid kan verwerven, wat gij wilt, maar God geeft zonneschijn en gematigde lucht, wanneer het Hem gelieft.

DE GLAZEN BROEIKAS.

Vermits ik drie bijzondere glazen broeikassen, met groote onkosten, gebouwd heb, waarvan er nog twee in wezen zijn, zoo kan ik des te meer alle echte en goede berigten dien aangaande aan een ieder mededeelen, welke op de ervaring zelve gegrond zijn.

De eerste heb ik 12 el en 5 palmen in de hoogte (en alzoo in de derde verdieping van mijne woning) in den tuin gesteld; alwaar ik aan den eenen kant de morgenzon, tegen het oosten, redelijk veel, de volkomene middagzon en een weinig avondzon hadde; om kort te gaan, mijn gebouw kwam naauwkeurig genoeg met de middaglinie overeen; de hoeken waren wel 1 el en 7 palmen aan beide kanten verbonden, zoo dat zij in de hoogte zeker voor den wind waren, en ook sterk genoeg, dat de balken daarover gelegd konden worden. De borstwering was ruim 5 palmen van den grond opgehaald, en daarop

8 vensters van omtrent 1 el en 4 palmen breed; en ruim 3 ellen hoog neven elkander, tusschen 7 en 9 dikke regt opstaande stijlen; maar de diepte dezer broeikas was niet meer dan 2 el en 4 palmen, en aldaar een afscheidsel met goede greenen planken opgehaald. De overige 4 ellen (ruim) diepte dienden tot de *getemperde* kas, en om de oranjeboomen des winters te plaatsen, hebbende tegen het zuid-westen twee vensters, tegen het oosten één, en tegen het noord-westen ook twee vensters. Ik werd genoodzaakt, deze kas zoo hoog te bouwen, om daardoor de vrije zon van tusschen andere huizen te genieten, vermits de langdurige schaduw, welke ik in de maand November tot in het begin van Maart van mijn buurmans gebouw had, zulks destijds in mijnen tuin niet anders wilde toelaten. Ondertusschen bevond ik ze, wegens de uitwerking, zoo heerlijk als ik maar konde wenschen: 1.) want ik had in den winter met het opgaan der zon, tot dat ze onder ging, hare stralen; 2.) om dat de zon zoo diep doorscheen, en alzoo de eenparige stralen zoo zeer verwarmden; 3.) waren de vensters wel regt opstaande en niet diep gezet, zoodat mij de sneeuw en regen niet veel ongemak konden toebrengen; maar dit is waar, dat in het begin van Maart de derde verdieping van de stelling

geen zon meer had, om dat de zon alreeds te hoog gekomen was; maar tegen dien tijd kon ik haar wel missen, om dat er zulk eene menigte van gewassen niet meer was; 4.) niettegenstaande vier regels planken achter elkander geplaatst, en drie verdiepingen boven elkander hoog waren, zoo had ik nogtans daar achter veel lucht, gelijk men uit een dergelijk vrijstaand gebouw ligtelijk besluiten kan; echter stookte ik maar met ééne windkagchel, dit gansche werk, zoodat het dus weinig hout kostte, en ik moest nogtans de gematigdheid van den buiten dampkring wel waarnemen, om dat mij de hoogte vele bloemen deed verbranden, waarom dan een liefhebber in zijn huis, zonder eens eenen tuin te hebben, boven op zolder, eenen dergelijken zeer geschikt kan laten maken, en dezelve met goede uitwerking gebruiken; of hij kan eene kamer, op de bovenste verdieping staande, daartoe gereed maken, wanneer hij maar lucht kan hebben; nogtans moet hij op zoodanige hoogte zijn vertrek met leemen of steenen wanden, en de vensters met goede luiken verzorgen, dan kan de koude geen kwaad doen, ook moet hij altijd luchtgaten omhoog laten maken, opdat de wasem daaruit moge trekken. Maar, gelijk alle ondernemingen aan verhinderingen onderhevig zijn, zoo moest ik

die mede gewaar worden, vermits mij iemand mijner buren, voor eene ruimte van 8 ellen en 4 palmen lang en 4 ellen 2 palmen breed, 400 rijksdaalders durfde eischen; maar wanneer ik hem zoo veel niet geven wilde (maar 120 rijksdaalders biedende), bouwde hij op de inredenstaande plaats een huis voor koolhout, welks opstal in drie jaren tijds bijna verrot is.

Hierop moest ik besluiten, omdat de winter naderde, alles in den grond te leggen, daar ik geene wanden gebruikte, maar alleen de vensters uit de voorgemelde kas uitgenomen had, hetwelk tamelijk goede uitwerking deed, omdat alle gewassen volkomen zon en lucht genoten, vermits deze broeikas dan 3 ellen en 5 palmen breed was. Alleen was hier de graad der hitte al te eenparig, en alzoo wilden sommige gewassen dezen graad niet aannemen, en het was voor sommigen te warm, enz.; daarenboven raakte mijn water op, waardoor groote doffigheid ontstond; alzoo werd ik ten tweedenmale gedreven en genoodzaakt, om de volgende kas te bouwen, waarin ik negenderlei verscheidene graden van warmte heb, en mijne oranjeboomen te gelijk wel bewaren kan. Deze zal een liefhebber zeer wel bevinden. Zij is omtrent 20 ellen en 5 palmen lang, en onder op den grond niet dieper dan 4 ellen en 8 palmen gebouwd, en

boven aan de zoldering maar 3 ellen en 8 palmen, omdat de vensters schuin leggen, en alzoo ruim 1 el ingetrokken zijn; ook is zij maar 4 ellen en 2 palmen hoog, want de al te groote diepte deugt niet, en laat zich niet verwarmen, veel minder iets daarin dwingen of broeijen. Voor het overige, is de kas met goede leemen wanden verzorgt. De tweede verdieping is 3 ellen en 1 palm hoog, en maar 2 ellen en 4 palmen diep, met een dubbeld dak, dat weinig stoken noodig heeft. In de benedenste verdieping zijn de vensters 3 ellen en $4\frac{1}{2}$ palm hoog, en de ruiten lang 2 palmen 1 duim en breed 1 palm 6 duim; maar in de bovenste verdieping zijn de vensters maar 2 ellen $6\frac{1}{2}$ palm hoog, met de ramen, en 1 el 2 palmen breed, van dezelfde ruiten, maar regt overeind staande. Deze kas is in drie deelen verdeeld, ieder tegen 6 ellen 9 palmen gerekend, alwaar zij telkens afgeschoten is. In het eerste vertrek staat eene kagchel, (welke wij op het laatst beschrijven zullen) aan de linkerhand achter de deur, boven is de eerste plank, van 2 ellen 4 palmen lang, ruim ééne el breed en ééne el en twee palmen van de zoldering af, opgeslagen. Nevens de kagchel, aan den zijmuur, is eene dergelijke plank van 2 ellen 4 palmen lengte en ruim éénе el breedte, maar van de zoldering 2 ellen 7

palmen afgerekend, aangespijkerd, op welke planken, gelijk in het vervolg geleerd wordt, de potten te zijner tijd moeten gezet worden. In dezen zijmuur is, digt bij de vensters, wederom eene deur geplaatst, welke 8 palmen 6 duimen breed is, maar deze wordt opgeschoven, opdat zij niet te veel plaats wegneme. De voorste zijde tegen het zuiden is 20 ellen en 7 palmen lang, met schuine vensters belegd, welke van buiten, met ingestokene luiken, des winters gedekt worden. Maar de bovenste vensters moeten van buiten voor de koude bewaard worden, door derzelver gordijnen, die men op en neder kan halen. Aan de vensters van de broeikas, zijn drie stellingen opgehaald. De bovenste is van de zoldering af 1 el en 7 palmen, diep ongeveer 7 palmen, voor twee planken; de middenste ruim 1 el lager dan deze, en diep 8 palmen, tot drie planken; de onderste, aan den grond, ongeveer 1 el lager dan de middenste, diep ruim 1 el, en tot drie planken opgetimmerd, waar achter, naar de kagchel toe, eene bank staat, 1 el en 2 palmen hoog, en omtrent 7 palmen breed van twee planken, opdat de potten op elk van deze planken kunnen gezet worden, en vast staan. Wat graad van hoogte deze hebben, wordt genoegzaam in het werk aangetoond. In de *getemperde* of tweede

kas, welke even dezelfde hoogte, diepte en lengte heeft, alsmede in de derde en koele kas, zijn op de benedenste verdieping drie planken, maar op de bovenste twee planken, 1 el en 4 palmen hoog van de zoldering, bij de vensters geplaatst. De overige plaats is om de boomen te zetten. In de bovenste zijn overal drie regels: de eerste aan den grond, de tweede ruim 8½ palm hoog, en de derde omtrent 7 palmen hooger. In deze kas behoeft gansch niet gestookt te worden, als in het laatst van de maand December, in Januarij en tot half Februarij, om dat zij maar dient tot gewassen die bewaard worden. Voor het overige is zij mede in twee vertrekken afgeschoten, en op den grond kan men in ieder dezer vertrekken luiken van ruim 1 el in het vierkant opligten, opdat de warmte, die men noodig heeft, uit ieder der gemelde kasten in de hoogte kan komen, zijnde die, welke boven de broeikas is, de warmste, de andere wat gematigder, en de derde de koelste, in welker hoek, aan het einde, eene windkagchel staat, om in zware koude en nood te hulp te komen. De hoofdkagchel, zal ik op het einde dezer verhandeling mede daar bijvoegen.

VAN DE KAGCHELS.

De verwisseling van lucht, en derzelver beweging, hebt gij in uwe kassen noodig, waarom dan de windkagchels zeer geschikt zijn, want daarin trekt de lucht door het kleine gat of den mond van de kagchel gedurig door, en zuivert zich zeer, door hare natte uitwaseming; waarom ik dan ook rade, indien het mogelijk is en zijn kan, ook de gemeene en groote kagchels van 5 palmen en 2 duimen breed, en 1 el en 7 palmen hoog, op de bovenste verdieping met een boog, waarin in het midden eene losse ijzeren plaat legt, te gebruiken. (In deze kan men ook takkebossen stoken.) Deze worden alzoo geplaatst, dat de deurtjes in de kas komen, maar zij moeten ten minste twee ijzeren pijpen tot hare opening boven naar de zoldering toe hebben, waardoor de rook vrij uit kan trekken, opdat er geen rook in uwe kas dringen kunne, anderzins is het voor uwe gewassen ten hoogsten schadelijk; of gij moet eene houten pijp in eenen hoek van de kas maken, met drie verscheidene openingen, waarvan de eene aan den grond, de andere in het midden, en de derde boven aan is; ieder met eene prop wel verzorgt, dat wanneer deze in iedere opening steken, geene lucht daar door kan dringen, maar zoodra gij eene

opent, dat de lucht begint daar door te snuiven. Het benedenste gat kunt gij bij dag meest open laten; maar wanneer gij al te groote damp gewaar wordt, zoo maak het bovenste gat open; maar des nachts, en als het zeer koud is, moeten zij alle drie wel digt gesloten zijn; dan kunt gij naar uw welbehagen de lucht bewegen, zoo veel gij maar wenscht, en wanneer het u gelieft.

Voor het overige, kan een hovenier nog dit voordeel gebruiken, om des nachts zonder gevaar zoetjes te stoken, waarbij hij zijne nachtrust hebben kan.

Zet tot dat einde een koolfornuis, dat uit eenen kolenzak, en uit eenige ijzeren platen, boven elkander liggende, bestaat, op de volgende wijze:

Één palm en 7 duim hoog van den grond, worden in het vierkant 7 palmen lang gebakken steenen gelegd, en daarop in het midden eene ijzeren plaat van 3 palmen en 4 duimen breed, en lang (als het mogelijk is) 5 palmen en 1 duim, dat zij echter 1 palm en 7 duimen hoog van den grond hol ligt; daarop wordt een aschgat van 1 palm en 7 duimen in het vierkant, en 1 palm en 7 duimen hoog gemaakt; maar voor moet men de opening maar 8 duimen in het vierkant laten, dat men de asch met een'

schop daaruit kan halen; hier boven wordt dan behoorlijk een rooster met ijzeren staven gelegd, en ruim 5 palmen boven dezelve een schuine kolenzak, en met een gat van 12 of 15 duimen in het vierkant, om de kolen daarin te storten, boven in het verwulf, waarmede alles gedekt is, gemetseld. De zijmuren moeten wel gesloten blijven, waartoe gij ijzeren platen, of ook maar gebakken steenen nemen kunt. Aan de voorste zijde naar de kas toe, wordt de muur omtrent 3½ palm opgehaald, de onderste ijzeren plaat van omtrent 7 palmen, omtrent 8 duim, doch dat zij achter 6 duim rijst, daarop gelegd, daar tusschen een verwulfde boog van een 1 palm en 7 duimen behoorlijk daarop gezet, en dan de ijzeren plaat van 1 el en 2 palmen lang, en 8 palmen en 6 duimen breed, eenige duimen ver gedekt, en met pilasters, om alles wel vast te houden, daaronder verzorgt; aan het einde van de plaat, wordt in dezelve, in eenen hoek ter regter of linker zijde, eene pijp gezet, opdat het trekken of togt krijgen kan, en opdat gij dezelve lang of kort door uwe kas moogt leiden. Des avonds, als men slapen gaat, in het koudste van den winter, moet de hovenier den koolzak eerst met wat dove kolen vullen, en daarna anderen, die aan het glimmen zijn, daar op leggen; strijkt of smeert dan het bovenste gat digt,

en laat het onderste een vierde uur open, dat de kolen wel aan het glimmen raken; daarna zette men eenen steen in dit gat, dat de lucht maar tusschen de spleten door kan spelen, dan zullen uwe kolen aan het glimmen raken, en 10 uren achter elkander glimmen; dit verhit de twee ijzeren platen, de twee zij- en voormuren van den kolenzak, ja zelfs de onderste plaat, waarop de asch valt, wordt mede warm, en gij hebt niet noodig, om verder naar dit fornuis te te kijken, wanneer het vuur eens aan het branden is; ook behoeft gij voor het bevriezen van uwe gewassen, of voor het verkoelen van de broeikas, niet te zorgen.

Het ware te wenschen, dat men de opening van den kolenzak in de broeikas konde laten, opdat de hovenier aldaar de kolen kon instorten; maar zoo wel het stof van de kolen, alsmede de damp van dezelve, zoo lang de hovenier daarin schudt, brengen veel stof en verdrietigheid aan, en maken de gewassen morsig; waarom gij dan door den muur eene blikken, of van ijzeren platen aan elkander gezette pijp moet laten maken, opdat gij de kolen van buiten met eenen ovengaffel of koolkrabber daarin storten, en dezelve van buiten met steenen toezetten, en wel met leem besmeren kunt, opdat daardoor tevens geene lucht, en alzoo ook geene

warmte kan trekken, maar wel door de pijp van het fornuis, welke aan de zijde geplaatst is; waarom dan deze opening van den kolenzak wat schuin gemaakt kan worden, opdat de kolen dan te beter naar beneden mogen vallen. Het bovenste ijzeren blik verwarmt te gelijk de kas, en de onderste opening, waardoor de lucht uit de kas gaat, verschaft u genoegzame luchtverwisseling. Dergelijke fornuizen kunt gij ook kleiner laten maken, en in een' hoek van uwe oranjerij zetten, waar het u maar gelieft; alleen pas er op, wanneer gij niet stookt, dat gij het aschgat met leem toesmeert, opdat er niet te veel warmte door wegtrekke. Met deze fornuizen zult gij u wel kunnen behelpen, voornamelijk zij, die zonder hovenier oranjerijën en broeikassen verzorgen willen, en geen' tijd hebben, om zoo dikwijls naar het vuur te zien.

BEHANDELING

DER

GEWASSEN.

VAN DE

ANEMONEN.

I. De *aarde.* Zij willen zachte mulle aarde hebben, die niet al te vet is, maar met wat scherp zand gemengd moet worden; waarom dan zuivere tuinaarde, en aarde van holle wilgenboomen, of van ander hout, daar onder gemengd, met wat oude verrotte klei en wat grof scherp zand gemengd, en wel gezeefd, de beste is.

II. De *potten* aangaande, zoo zijn dezelve van 2 palmen en $3\frac{1}{2}$ duim hoog en even zoo breed, volkomen goed, maar moeten onder niet zeer diep, en ten hoogste maar 3 duim van den grond, het naauwste en al langzamerhand boven wijder zijn, opdat in het midden plaats genoeg zij voor de aarde, en opdat de haarwortelen wel uitloopen en zich uitbreiden kunnen; en, eindelijk, opdat zij bekwaam zijn om de aarde daaruit te kunnen storten.

III. Het *planten.* Hoe de wortel moet gezet worden. 1.) Wordt de pot ⅔ deel hoog met de bovengemelde aarde gevuld. 2.) Wel daarin geschud, dat de aarde wat vast worde; daarop moet men een weinig magere en dorre aarde doen, en de wortel, welke redelijk dik moet zijn, eerst een' halven dag in zomer-laauw water geweekt wezen, en daarna daarin gedaan worden, dan zal dezelve in de magere aarde zoo ligt niet rotten, en het water eerder doorzakken, waar boven op, eindelijk, wederom tot boven goede aarde gedaan wordt. 3.) Is het genoeg wanneer men in één dergelijken pot twee wortelen zet. 4.) Moeten derelve ondertusschen zoo lang in de opene lucht gelaten worden, tot dat het begint te rijpen en te vriezen, waarvoor zij moeten bewaard worden, dat zij bij tijds onder een afdak of in het schuurtje komen.

IV. Het *begieten.* *a*) *Wanneer?* In het begin, bij het in den pot leggen, kunnen de Anemonen goed begoten worden, maar zij moeten dan eenige dagen op eene luchtige plaats staan, dat zij den grond wel vatten, en nadat zij in de opene lucht wederom wat gedroogd zijn, niet al te veel begoten worden, opdat zij in de schaduwe, omtrent 14 dagen lang, langzaam wortel vatten kunnen, en de zon haar niet al te veel verdroogen kan. *b*) *Hoe?* Naderhand met een'

kwast, altijd wel bevochtigd, waardoor
: druppelen zachtjes nedervallen, en de
daardoor genoegzaam, en overal bevochtigt
. *c*) *Waarmede?* Altijd met zomer-laauw
d) *Hoeveel?* In het begin, als zij door
jn, moeten zij zoodra geen water weder
n; maar bij droog weder en een luchtig
k, moeten zij door matig te gieten bezorgd
n. Maar men moet zorg dragen, dat zij
bevriezen. Naderhand wanneer zij in de
as gezet worden, moeten zij wat meer be-
worden, en wel nu en dan wat, hetwelk
itdroogen genoegzaam zal aanwijzen; want,
veel water, is, wegens het rotten van de
len, te schadelijk, terwijl ondertusschen
groeijen evenwel genoegzame vochtigheid
cht.

De *plaats in de kas.* In het begin kun-
ij omtrent 14 dagen in de getemperde kas
tweede verdieping gehouden, en daarna
broeikas gebragt worden, op de derde
ping of bank, opdat zij wat warm staan.
zoodra zij beginnen uit te loopen, en de
door te stooten, moeten zij in den bene-
en derden regel gezet, en daarna langzaam
r naar het venster toe geschoven worden,
it de bloemen volkomen opschieten. Eenige
lang, kunnen zij nu en dan, over dag,

op de tweede verdieping gezet worden, opdat zij wat warmte genieten, voornamelijk wanneer de zon niet geschenen heeft, tot dat de bloem met haar' steel hoog en dik genoeg is, als wanneer zij op de tweede verdieping aan het venster over dag rijp kunnen worden, maar 's nachts moeten zij wederom beneden gezet worden. Wanneer men ze af wil snijden, dan kan men ze op de tweede verdieping, nogtans aan het venster, en dat zij niet te heet staan, volkomen uitbloeijen en hare volmaaktheid bereiken laten, om dat zij vooral niet te heet willen gebroeid zijn. Na het midden van Februarij, kunnen dezelve maar in de *getemperde* kas bij het venster staan blijven, en behoeven, van wege de hitte, niet meer in de broeikas gebragt te worden.

VI. Zoodra de bloemen uitgebloeid hebben, moeten de potten droog in de *getemperde* kas gezet worden, dat de bladeren verdroogen, en zij alzoo tusschen den 9, en 12 dag daar uit genomen kunnen worden. Wanneer zij droog zijn, kunnen de wortelen een half jaar in een' doos bewaard, daarna in droog zand in een' pot gelegd worden, dan kan men er alle maanden zoo veel men wil van zetten, en alzoo gedurig, het heele jaar door, ook zelfs in den zomer, eenigen voortkweeken, wanneer men maar wil. Dezelve

hebben, gemeenlijk twee maanden werk, eer zij volkomen uitgebloeid hebben.

VAN DE

AURICULA EN PRIMULA VERIS.

I. De *aarde*. De aarde moet goed en vet, maar nogtans zwaar en met klei gemengd zijn, waarin zij het best wassen.

II. De *potten* blijven als voren van 2 palmen en 3½ duim hoog en breed.

III. Het *planten*. 1.) Wordt de pot omtrent half met aarde gevuld, en deze wel ingeschud, 2.) waarop men eene zode, welke in het begin van September uit het land regt vierkant uitgespit is, legt (nadat er de overige aarde afgenomen is) en dan met goede versche aarde rondom opvult, deze wel vast aan de kanten daarin drukt, en 8 dagen in de opene lucht staan laat. 3.) Moeten zulke planten verkozen worden, waaraan men bloeiknoppen verneemt, welke alzoo in hun volkomen opschieten gestoord, en nedergehouden worden, 4.) of daarna worden in den winter dergelijke planten als het vriest uitgehakt, een paar dagen in een vertrek, daar gij uwe gewassen bewaart, gezet, opdat de

aarde zachtjes daar af dooije, en alsdan in de *getemperde* kas gebragt. 5.) Dit kunt gij mede, wanneer gij deze niet hebben mogt, in de maand Februarij nog eens doen.

IV. Het *begieten. Hoe?* Met een' gieter. *Waarmede?* Met zomer-laauw water. *Hoeveel?* In het begin als zij opgenomen worden veel, want zij verlangen altijd genoegzame vochtigheid. *Wanneer?* Waarom men ze dan wel dikwijls in de kas begieten mag, maar niet te veel op een' keer.

V. De *plaats in de kas.* Op eene plaats, daar de zon lang schijnt, zoo wel in de getemperde kas als naderhand in de broeikas, maar in de laatste moeten zij op de benedenste verdieping blijven, alwaar zij warm genoeg staan, anderzins verbranden hare bloemen; heeft men ze gaarne spoedig, zoo kan men ze op de tweede plank van de tweede verdieping laten uitbloeijen. Op de hoogste verdieping moeten zij in het geheel niet komen; indien het soms een harde winter is, is het genoeg, wanneer zij op de tweede verdieping op de tweede plank getild worden. Maar de gene, die in de koude opgenomen zijn, moeten met zachtere warmte behandeld worden. Zijn de soorten schoon, zoo zet die na het bloeijen in uw vertrek, daar gij uwe andere bloemen bewaart, tot dat zij in de

maand Maart wederom in den grond mogen gelegd worden. De slechtste soorten behoeft men niet te bewaren.

VAN DE

MADELIEVEN.

I. De *aarde*. Deze moet wel doormest en vet zijn, waarom dan de beste tuinaarde daartoe moet genomen worden.

II. De *potten*. Deze moeten ook van dezelfde grootte zijn, als vroeger is aangewezen.

III. De *planting*. 1.) Worden de potten, tot alle vezelige gewassen ongeveer twee palmen hoog, met aarde gevuld, wel op elkander geschud en vast te zamen gedrukt. 2.) Voor dat het begint te rijpen, en 's nachts te vriezen, vóór St. Michiel, wordt eene dragende plant, welke bloemknoppen heeft, uit de aarde gestoken; heeft zij goede aarde bij zich, zoo laat men die er aan, maar indien zij slecht is, dan zuivert men die daar af tot aan den wortel, nogtans niet verder, opdat men ze niet beschadige. Maar zij moeten ten deele in de maand Mei, en ten deele in het laatst van Julij we-

derom verplant worden; opdat zij nog eens bloemknoppen krijgen. 3) Alzoo zet men ze in potten, strooit rondom de plant van de eerstgemelde aarde, duwt, zonder den wortel aan te raken, zoodanige aarde met een hout aan de kanten wel vast daarin, en wanneer zij begoten zijn, en de aarde gezakt is, zoo vult men die weder meer op, nogtans zonder toe te duwen, maar zoo evenwel, dat de rand niet hooger worde, dan de plant, en het water daarover heen kan loopen, want de plant moet hooger staan, opdat zij niet al te veel overstroomd moge worden. Voor het overige, zoo lang er geene koude invalt, blijven zij in de opene lucht, daarna zet men ze in luchtige en drooge vertrekken, daar zij behouden blijven, tot dat zij in de broeikas moeten gebragt worden.

IV. Het *begieten. Hoe?* Met een' gieter. *Waarmede?* Met zomer-laauw water. *Hoeveel?* In het begin moeten zij wel door nat gegoten worden, want de aarde moet vastraken, en dit vervolge men drie dagen na elkander in de opene lucht, wanneer het niet regent; daarna wacht men weder eenige dagen. In de vertrekken moeten de potten mede nat gehouden worden, om dat zij de vochtigheid zeer beminnen, en water verdragen kunnen; want indien de potten ééns uitdroogen, zoo bederven zij mede

aanstonds; echter moet men ze niet over nat maken, opdat zij niet rotten.

V. De *plaats in de kas.* 1.) Worden zij in de *getemperde* kas gehouden. 2.) Vervolgens in de broeikas, meest op de onderste verdieping aan het venster, want zij groeijen in den koelsten tijd; al wat bladen in de kas brengt, wordt op de hoogste en derde verdieping verbrand, en moet daarom beneden gelaten, maar nu en dan eens op de tweede verdieping gesteld worden, opdat het zich verwarmen moge, wanneer de zon niet schijnen mogt, en opdat het moge broeijen, en zich beginnen te openen, om vervolgens de vereischte kleur en volmaaktheid te krijgen; de bloemen moeten altijd van het venster af, en naar de kas toegekeerd staan.

Wanneer zij uitgebloeid hebben, brengt men ze op eene plaats, daar zij, zoo goed als mogelijk is, voor de koude verzekerd zijn, en nogtans luchtig staan, en behouden worden; in de maand April, wanneer het niet vriest, worden zij in den grond gelegd; in het begin worden zij 's avonds voor de koude van den nacht wat gedekt, dan kunt gij nieuwe planten daarvan scheuren, welke gij in het vervolg gebruiken en wederom verplanten kunt.

—*—

VAN DEN

KROKUS.

I. De *aarde* moet mede uit goede, vette, maar echter zware aarde, met oude, verweerde en verrotte klei gemengd, gemaakt worden, welke zij zeer beminnen.

II. De *potten* blijven, als voren, 2 palmen 3½ duim hoog en breed.

III. Het *planten*. 1.) Moeten het goede sterke draagbare bollen zijn, en geene slechte, anders is alles te vergeefs. 2.) Men zet 10 of 12 stuks in één pot, en niet veel dieper dan een paar duimen in den grond; indien de bovenste aarde te veel zakken mogt, dat de bollen bloot raken, dan kunnen zij bij tijds gehoogd worden. 3.) Geef wel acht, dat gij de genen, welke al reeds uitgeloopen zijn of vezels gekregen hebben, dieper en dergelijke uitgeloopenen bij elkander plant, omdat deze noodzakelijk eerder, dan de genen, welke nog niet uitloopen, voortkomen en bloemen dragen, en bijna op eenen gelijken tijd bloeijen en verbloeijen. 4.) Wordt de onderste aarde, ⅔ deelen van den pot diep, wel daarin geschud en vast gedrukt, dat deze niet veel meer zakken kan, waarop de bollen in orde gebragt, en vier of vijf duimen van elkander gezet worden, en wat vastgezet,

opdat zij in het zakken van de aarde niet zoo ligt op zijde komen te hangen. 5.) Houdt de genen, welke uitgeloopen zijn, zoo lang in de opene lucht en in de zon, als gij kunt; maar voor den vorst en de koude moeten zij bewaard worden. Maar de anderen, die nog niet uitgeloopen zijn, kunt gij aan schaduwachtige plaatsen zoo lang in de lucht houden, als het mogelijk is, opdat zij alzoo later mogen aankomen. Zoodra de nachten te koel beginnen te worden, zoo berg ze in eene kamer, dat zij voor de koude bewaard blijven; ondertusschen laat ze bij dag genoegzame lucht hebben.

IV. Het *begieten*. *Hoe?* Met den gieter. *Waarmede?* Met zomer-laauw water. *Hoeveel?* In het begin wel door nat te gieten, en die alreeds uitgeloopen zijn, moeten niet al te veel verdroogen. *Wanneer?* Als zij half droog zijn; omdat zij de nattigheid kunnen verdragen.

V. De *plaats in de kas*. Wanneer zij drie weken lang wortels geschoten hebben, zoo zet ze in de *getemperde* kas omtrent 8 dagen, en dan voor altijd in de broeikas; maar zij moeten meest onder, of op het hoogst op de tweede verdieping, en dit maar voor eenige uren staan, wanneer de zon niet schijnt, omdat de bloemen anders ligtelijk verbranden, en daarna tot geene volmaaktheid kunnen geraken. Wanneer zij ge-

daán hebben met bloeijen, worden zij op eene drooge plaats gezet, tot dat zij in de maand April in de opene lucht kunnen gebragt worden, haren wasdom krijgen, en tegen St. Jacob uit den grond kunnen genomen worden. Die alzoo in den winter dienst gedaan hebben, moeten vóór den winter in den grond, maar niet weder in potten gebruikt worden, vermits zij tegen het andere jaar geenszins wederom bloeijen kunnen.

VAN DE

TRITTILATIA, OF GESPIKKELDE LELIE-NARCISSEN.

I. De *aarde.* Zij hebben gaarne goede, losse, maar nogtans niet te magere aarde, die niet te zandig noch te kleiachtig is, maar daar moet geen mist onder zijn, tenzij dat dezelve al lang verrot is.

II. De *potten.* Daartoe zijn die van 2 palmen en 3½ duim zeer geschikt.

III. De *planting.* 1.) Wanneer de aarde wel daarin geduwd is, doet men er twee deelen van den pot aarde in, die er wel in opgeschud wordt, waarin men ze goed regt overeinde zet,

en met 7 à 8 duim aarde daarover heen bedekt. 2.) Kunnen 3 of 4 stuks in één pot geplant worden, naar dat de bollen groot zijn; zij moeten omtrent 9 duimen ver van elkander staan; zij moeten ook wel wortels gemaakt hebben, voor dat zij in de kas kunnen gebragt worden, en dit wel op eene luchtige plaats. Met sommigen leeft men, zoo als vroeger geleerd is, welke in de opene lucht droog moeten gehouden worden.

IV. Het *begieten.* *Wanneer?* In het begin eerst eenige dagen in de opene lucht; naderhand laat men ze omtrent 3 weken lang in de opene lucht wat droogen, als wanneer zij in dien tijd den grond wel vatten kunnen. Zoo lang zij bewaard worden, moeten zij niet te veel nattigheid hebben. *Waarmede?* Met zomer-laauw water. *Hoeveel?* Zoodra als zij in de broeikas komen, hebben zij meer water van doen, dat zij wassen en broeijen kunnen, maar zij moeten niet te veel gegoten worden, waarin men zich naar het opdroogen van de aarde schikken moet, vermits zij wel droogte verdragen kunnen.

V. De *plaats in de kas.* Deze kunnen warm op de bovenste verdieping gezet worden bij de vensters, ook in den achtersten regel, tot dat zij uitloopen, als wanneer zij aanstonds beneden,

op de tweede verdieping, op de achterste of middelste plank moeten gezet worden. Daarna, opdat zij niet te sterk groeijen, moeten zij des daags op de benedenste verdieping gezet worden, omdat zij wel warm en droog willen staan, maar door geene schielijke hitte willen gedwongen zijn. Zoodra de steel en de bloem geschoten zijn, kan men ze (ten ware dan, dat men ze bewaren wilde) eenige dagen op de eerste verdieping brengen, nogtans aan de vensters in de zon, op de tweede plank, opdat zij genoegzame lucht hebben; de tweede verdieping is hare bekwame plaats, opdat zij hare kleur en volmaaktheid mogen krijgen.

Zoodra de bloem afgesneden is, moet de pot in een droog, luchtig vertrek gebragt worden; opdat de bladen mogen droogen, en de bollen rijp worden. Wanneer zij tegen St. Jacob opgenomen worden, moeten de bollen niet lang in de opene lucht liggen, anders verflaauwen zij, maar zij moeten in droog zand, of wel in den grond bij tijds gelegd worden. Het ongedierte, dat men luisjes noemt, kwellen dezelve zeer, waarom men ze dan met een veertje zorgvuldig er af moet vegen.

VAN DE

HEPATICA,

VERSCHEIDENE SOORTEN.

I. De *aarde*. Deze vereischen eene wel-doormeste, vette en mulle aarde.

II. De meermaals gemelde *potten*.

III. De *planting*. 1.) Na het vullen van den pot, 18 à 20 duimen hoog, moet de aarde wat daarin geschud worden, dan wordt de geheele plant uit de aarde gestoken, in het laatst van Augustus, of in de maand Maart, die later bloeijen, en zoo vervolgens, dat men ze altijd hebben kan. 2.) Verder met goede aarde rondom gestrooid, en met een houtje digt langs den kant van den pot rondom daarin geduwd. 3.) Of men haalt ze naar believen in de maand November of December uit den grond, en plant ze in andere mulle aarde wel vast; zet ze dan eerst in een droog en ongewarmd vertrek, dat zij zacht ontdooijen; naderhand worden zij eerst in de koude kas op den grond gezet, daarna eerst in de broeikas; maar zij moeten altijd op de derde verdieping in de koelte gehouden worden, ook zelfs aan de vensters: anders komt er niets van, omdat zij in eenen zeer koelen tijd, en in het begin van Maart wassen. Schijnt

er geen zon, dan kan men ze hooger op de tweede verdieping gedurende eenen halven dag zetten; als ook ten tijde van groote vorst, opdat zij niet geheel bederven. Al te lang moet gij ze niet boven laten staan, gelijk bij de fluweelbloemen gezegd is, met welke zij wel gelijk gehouden willen zijn; alhoewel wat koeler.

IV. Het *begieten. Waarmede?* Met zomerlaauw water. *Hoe?* met een' gieter. *Wanneer?* In het begin eenige dagen veel, en op eene koele plaats gesteld, daar ze de zon niet verdroogen kan. Maar wanneer zij *'s winters* uit den grond genomen zijn, behoeven zij niet begoten te worden. *Hoeveel?* Zij willen niet te veel begoten zijn.

V. De *plaats in de kas.* Zij willen zeer koeltjes behandeld zijn.

VAN DE

HIACINTEN.

I. De *aarde.* Deze moet gemengd worden uit goede vette aarde, met veel oude verweerde klei, die ten minste een half jaar in regen en wind gelegen heeft, waarvan zij veel houden: want men moet vooral geen versch ge-

gravene leem of klei nemen, waarop wel gepast moet worden.

II. De *potten* blijven als voren.

III. De *planting*. 1.) Moet daartoe een goede, dikke, versche en draagbare bol genomen worden, anders is alle moeite te vergeefs, en gij bekomt bladen en geene bloemen. De bol moet vooral niet alreeds het voorledene jaar in een' pot gestaan hebben, want daaruit zal zelden eene bloem komen. 2.) Wanneer de onderste aarde wel daarin geschud is, moet de bol daarin geplant worden, en met vier of vijf duimen hoog aarde gedekt worden. 3.) Indien de bollen dik zijn, dan zijn er drie in een' pot genoeg; maar indien zij kleiner zijn, zoo kunnen er wel vier stuks zoo ver van elkander als mogelijk is, maar nogtans wat meer dan een paar duimen ver van den rand geplant worden. 4.) Indien zij uit al te overvloedige sap uitgeloopen zijn en gevat hebben, zoo zet dergelijke soort bij elkander, laat ze in de opene lucht maar vrij wassen, en zet ze dan voor de vorst in de *getemperde* kas; zij zullen alsdan noodzakelijk vroeger dan de anderen aankomen.

IV. Het *begieten*. *Wanneer*? In het begin, wanneer zij eerst geplant zijn, moeten zij vooral wel begoten worden, opdat zij den grond wel vatten. Verder moet men ze daarop in de

opene lucht wat uitdroogen laten, opdat zij wortels mogen schieten, en voor de vorst bewaard worden. Die niet uitgeloopen zijn, kunnen in het winterkwartier omtrent veertien dagen wel droog gesteld, en daarna verder in de broeikas gebragt worden. *Waarmede?* Met zomer-laauw water. *Hoeveel?* Zij willen in de kas niet overgoten zijn, anderzins verrotten zij, waarom zij dan omtrent vier dagen, wanneer zij eens begoten zijn, droog mogen staan blijven, ten ware dat er veel zonneschijn kwame, en dat zij zeer uitdroogden.

V. De *plaats in de kas.* In het begin moeten dezelve nog omtrent veertien dagen in de *getemperde* kas op den grond gezet worden, opdat de vezeltjes zich verder versterken mogen, en zij beminnen voornamelijk eene plaats daar veel zonneschijn is. Wanneer het lof al uitgeloopen is, dan houde men ze op de tweede verdieping, naar dat het laag is; maar wanneer het hoog is, moeten zij op de benedenste verdieping, opdat zij niet verbroeid worden. Zijn zij nog allen niet uit den grond, en gij brengt ze in de broeikas, zet ze dan eenige uren op de achterste bank; daarop des anderen daags omtrent de kagchel op de hooge stellingen, alwaar zij alle uren moeten omgekeerd worden, opdat zoo wel de pot als de aarde verwarmd moge

worden. Wanneer zij nu 3 of 4 uren daar gestaan hebben, dan moet men ze op de hoogste verdieping in het venster op de derde plank zetten, daar plaats is, en zij moeten nu en dan, voor en na, wat omgekeerd worden, tot dat zij uitspruiten, waarop zij op de tweede en derde plank, en daarna op de tweede verdieping op de middelste plank getild moeten worden, opdat zij koel mogen staan, en opdat het lof vast moge worden. Bijaldien het een duim of drie hoog wordt, en de bloem zich begint te vertoonen, dan is het noodzakelijk, dat zij op de voorste plank, en eenige dagen daarna op de benedenste verdieping, op de middelste plank, den meesten tijd gezet worden, opdat zij niet verbroeid mogen worden, anderzins blijven zij kort en krijgen geene stelen, en de bovenste bloemen bloeijen wel, maar de ondersten niet; om kort te gaan, zij krijgen geen aanzien, en blijven onvolmaakt. Alle dagen, ook eindelijk om den anderen dag, wanneer de zon niet schijnt, moeten zij 's nachts in de hoogte op de tweede verdieping gezet worden, opdat zij zich wat verwarmen, maar bij dag moeten zij de opene en *getemperde* lucht genieten mogen, en zulks onder op de benedenste verdieping, tot dat de stelen onder de bloemen 3 of 4 duimen hoog daar uit zijn, als wanneer zij op de tweede

verdieping aan het venster naar uw begeeren uitbloeijen zullen. Maar bijaldien gij ze vroeger wilt hebben, dan moogt gij ze, als zij den volkomen wasdom hebben, op de hoogste verdieping aan het venster voor eenen halven dag zetten, dan zullen zij schielijk genoeg, ja zelfs binnen 24 uren, aan het bloeijen geraken. Zoodra er een gebloeid heeft, zoo zet de pot met den uitgebloeiden bij het venster, opdat degenen, die nog bloeijen mogten, meerdere warmte mogen hebben. Hebben zij dan in de potten alle uitgebloeid, zoo doet ze op eene drooge en luchtige plaats, opdat het lof moge verdorren, en de bol rijp worden, welken gij dan op eene schaduwachtige plaats in de opene lucht in uwen tuin kunt zetten. Naderhand, wanneer gij de bollen opnemen wilt, en het lof verdord is, zoo legt uwe potten omtrent zes dagen op zijde, opdat de bollen tamelijk droog in de aarde mogen worden, voor dat gij dezelve daar uitgraaft; en op eene *getemperde* en luchtige plaats laat men dezelve zonder aarde al langzamerhand indroogen, waarbij zij nogtans van geen zon moeten beschenen worden.

VAN DE

PURPEREN ST. JACOBS BLOEMEN.

I. De *aarde.* De aarde moet los en vet zijn, gemengd met goede houtaarde en wat scherp zand.

II. De *potten*, naar de meergemelde grootte.

III. De *planting.* Omtrent half Mei en Junij, wordt het zaad in eenen gemeenen broeibak, gelijk alle vezelige gewassen gezaaid, en wanneer de planten daarin 7 à 8 duimen hoog zijn, worden zij ordelijk twee of drie bij elkander in één' pot geplant, daar men ze dan maar aan de morgenzon zet, en laat opwassen, en alsdan voor de opkomende koude nachten en ruwe winden onder een afdak brengt, dan heeft men in de maanden November, December, Januarij en Februarij nog volkomene bloemen te verwachten; of neem de planten in den herfst uit den grond, snijd er de overvloedige vezels af, en laat ze in de opene lucht staan, daar zij wel begoten moeten worden, laat ze daarna in het begin acht dagen op eene schaduwachtige plaats staan, en dan zet ze maar in de morgenzon, wanneer zij zich wederom oprigten zullen.

IV. Het *begieten. Waarmede?* Met zomerlaauw water. *Hoe?* Met den gieter en de opene

pijp; opdat het lof niet nat worde; anderzins krijgt het zwarte vlekken en verrot. *Hoeveel?* In het begin veel, ook zoo lang als zij in de opene lucht staan; maar in de kas wat minder, omdat het zoo veel niet droogt. *Wanneer?* Als de aarde ruim één duim uitgedroogd is, omdat zij zeer veel nat vereischen.

V. De *plaats in de kas*. Deze moet in de *getemperde* kas zijn, en zoo laag blijven als immer mogelijk is; en nu en dan op het hoogste op de tweede verdieping in de broeikas gezet worden, wanneer men des anderen daags noodzakelijk wat van hare bloemen moet hebben, opdat zij volkomen haren bloesem openen: anderzins verbranden zij bij al te overtollige hitte al te ligt, en verdroogen, het eene takje voor, en het andere takje na. Voor het overige brengen zij langen tijd met bloeijen toe, waarom men ze dan ook niet aanstonds na de eerste bloemen-afsnijding weg moet werpen, maar zulks kan naderhand geschieden, wanneer men ze moede is, vermits zij altijd uit zaad aangekweekt kunnen worden.

VAN DE

JASMIJNBOOMPJES.

I. De *aarde*. Hiertoe wordt goede aarde vereischt, met verrotte mestaarde, of met aarde, die uit een' modderige sloot of vijver gehaald is, en welke de mollen aan dergelijke slooten opgeworpen hebben, of in drassige weilanden gewoon zijn op te werpen; echter moet er wat klei en grof scherp zand bij zijn, en wel onder elkander gemengd worden.

II. De *potten*, niet anders dan de vorigen.

III. De *planting*. 1.) Men laat dezelve in de potten volkomen staan, zoo als zij des zomers gewassen zijn. 2.) Alleen moet men toezien, dat zij niet aan eene plaats, daar al te veel zon is, overbroeid worden; maar wanneer de takken tot hunne volmaaktheid komen, moeten zij, zoo veel mogelijk is, uit de middagzon gezet worden, opdat zij maar de vroegzon hebben, dan bloeijen de bloemen, die buiten dat tegen St. Michiel gewoonlijk komen, nog later op. Men kan ze mede, eer men ze broeijen laat, tot in de maand Mei in een droog vertrek in de opene lucht bewaren. 3.) Wanneer zij ook al te lange takken mogten uitbroeijen, dan kan men dezelve in de maand Julij wat afsnij-

den, dan schieten de bloemen aan de onderste deelen van de takken wederom uit, zoo dat zij naauwelijks omtrent kerstijd tot volkomen bloeisel komen.

IV. Het *begieten. Wanneer?* Zoo lang als zij in de opene lucht staan, kunnen zij overvloediglijk begoten worden, vermits deze boompjes vochtige aarde beminnen; maar in de kas moet het beter waargenomen worden, dat zij niet overgoten worden. *Hoe?* Met den gieter over en over, tot dat de bloemen open gaan, daarna kunnen zij maar van onderwaarts begoten worden; ook zelfs in de kas moet de stam, zoo veel als mogelijk is, vermeden worden. *Waarmede?* In de kas met zomer-laauw water, maar, zoo lang zij in de lucht staan, met modderig water, zoo als de oranjeboomen. *Hoeveel?* Een weinig telken reize.

V. De *plaats in de kas.* Eerstelijk kan men ze maar in de *getemperde* kas bij de oranjeboomen, op de benedenste verdieping, en altijd in den achtersten regel, houden, tot dat men bloemen noodig heeft, dan kan men ze beter naar het venster toe tillen, daar zij meer zon krijgen; op deze wijze kan men ze op de voorste plank wel broeijen, maar dit geschiedt al te schielijk. Op de bovenste moeten zij in het geheel niet komen, want alle boomen zon-

den daar verbranden. Voor het overige, moeten zij wel voor rijp en vorst bewaard worden, en bij tijds onder een afdak komen; wanneer zij uitgebloeid hebben, moet men ze in een droog vertrek zetten, en daarna in eenen kelder laten overwinteren.

VAN DE

JONQUILLES.

I. De *aarde*. Zij vereischen dezelfde aarde, als er bij de Hiacinten gezegd is.

II. De *potten* als voren.

III. De *planting*. 1.) Bovenal is noodzakelijk een' goeden, dikken en draagbaren bol te verkiezen. 2.) Moet dezelve maar 4 of 5 duimen diep in de aarde, regt overeind, geplant worden. 3.) Kunnen vier of vijf bollen bij elkander in één potje gezet worden, nogtans iedere soort bij elkander, en in een' pot bijzonder.

IV. Het *begieten*. *Wanneer*? In het begin veel, zoo als bij de Hiacinten gezegd is. *Waarmede*? Met zomer-laauw water. *Hoeveel*? Zij moeten genoegzaam voedsel hebben, maar nogtans niet te veel overgoten worden; schijnt de

zon wat veel, dan moet men ze in de kas over den anderen dag begieten.

V. De *plaats in de kas.* Wanneer zij 10 à 14 dagen in de *getemperde* kas gestaan hebben, kunnen zij in de broeikas gebragt worden, en eerstelijk bij de kagchel eenige uren staan, opdat de aarde door warm worde, maar nogtans moeten zij alle half uur omgekeerd worden; naderhand moet men ze op de bank achter de tweede verdieping eenige dagen zetten, tot dat zij den grond doorstoopten; dan tilt men ze verder op de derde verdieping, tot dat zij uitloopen; zoodra dan de plantjes ruim een duim hoog zijn, moet men ze op de benedenste verdieping zetten, opdat zoo wel het blad als de bloemen niet overgroeijen of doof worden mogen. Nu en dan kan men ze wel weder een halve dag op de tweede verdieping zetten, en dan weder naar beneden. Wanneer gij nu oordeelt, dat de bloemen redelijk rijp zijn, zoo knip het *perianthium* of de schil boven door, dat de bloemen daar door kunnen schieten, hetwelk vooral niet vergeten moet worden, en laat ze dan op de tweede plank van de tweede verdieping staan, dan zullen zij hare volmaaktheid en aangenamen reuk houden. Van de bovenste moet gij ze wel aflaten, vermits zij wel zon willen hebben, maar altijd maar *getemperd* ge-

broeid willen zijn. Wanneer zij met bloeijen gedaan hebben, moet men ze gelijk de Hiacinten behandelen.

VAN DE

IRIS PERSICA.

I. De *aarde.* Zij hebben gaarn ligte, drooge en wel gemeste aarde, waarom men haar dan goede tuinaarde en aarde uit eenen broeibak geven kan.

II. De *potten* blijven dezelfde.

III. De *planting.* 1.) Deze soort laat zich boven alle anderen wel het gemakkelijkst dwingen, gelijk andere dergelijke soort van Iris, die bollen hebben. 2.) Zij moeten maar 5 duimen in den grond, en vooral niet dieper gezet worden, anderzins rotten zij ligt; ook moet men wel acht geven, dat er geene regenwormen bijkomen, anders beschadigen die *de*zelve. 3.) Vier bollen in één' pot is genoeg. 4.) En, dat bovenal wel aan te merken is, het moeten noodzakelijk dikke en draagbare bollen zijn.

IV. Het *begieten.* *Wanneer?* In het begin moeten, om meergemelde redenen, zoo als bij

andere gewassen reeds gezegd is, de potten wel begoten worden, en naderhand, wanneer zij wel uitgedroogd zijn, in een luchtig vertrek gezet worden, tot dat zij wel wortel gevat hebben, en met vezels voorzien zijn. Dan moeten zij eerst in de *getemperde* kas gebragt, en bij zonneschijn met zomer-laauw water begoten worden. *Hoe*? Hier kan mede de sproeikwast gebruikt worden. *Hoeveel*? Dat zij niet overgoten worden, want, indien zij te nat gehouden worden, zullen zij zekerlijk rotten, en het is bijna beter wat te weinig, dan te veel; maar zij moeten evenwel wat hebben, anderzins blijft de bloem op de aarde zitten, en bloeit niet op.

V. De *plaats in de kas*. In het begin moeten zij *getemperd* staan, en daarna wat warmer, tot dat zij uitloopen, waarna zij op de benedenste verdieping langzaam groeijen moeten, nogtans zoo, dat zij alle dagen een paar uren afgetild worden, ten ware, dat er zonneschijn kwame. Wanneer de bloem daaruit is, kunnen zij beter op de bovenste verdieping staan, anders groeijen zij te schielijk. Zoodra eindelijk de bloem en de steel rijp genoeg zijn, kan men ze op de tweede plank van de tweede verdieping laten uitbloeijen, ten ware dan, dat men ze zeer noodig van doen hadde, dan kunt

gij ze ook wel op de bovenste verdieping aan het venster stellen, maar de bloem moet rijp zijn. Als de bloemen uitgebloeid zijn, dan zet men ze eenige dagen in de *getemperde* kas, en verder in een droog vertrek, en laat ze maar droog staan. Eindelijk, worden zij omtrent St. Jakob, wanneer de bollen rijp zijn, daaruit genomen, en op eene schaduwachtige plaats bewaard.

VAN DE

KEIZERS-KROON.

I. De *aarde*. Zij willen zeer losse, vette en welbereide grond hebben, ja op den grond kan men verrotte koeijen- of schapenmest leggen, opdat zij beter voedsel hebben en opschieten mogen.

II. De *potten* moeten hiertoe van ruim 3 palmen hoog, en ruim 2 palmen en 3 duimen breed zijn.

III. De *planting*. Dat men ze 8 duimen onder de aarde kan zetten, en dat er echter een paar palmen aarde tot voedsel overbijven; de onderste aarde moet, zoo als gezegd is, goed zijn, dat de vezeltjes volkomen voedsel

vinden; anderzins kan de bol van boven met losse slechte aarde, waaronder zand is, bedekt en rondom opgehoogd worden, opdat hij niet rotten mag. Ook is het noodig, dat men de wortelen niet al te lang uit de aarde late; maar men neemt ze aanstonds met de vezeltjes uit de aarde, laat dezelve ook daaraan zitten, en begiet ze wel.

IV. Het *begieten*. *Wanneer*? In het begin veel, naderhand moet men ze in de opene lucht wat laten uitdroogen, en daarna bij zonneschijn wederom begieten, wanneer zij het noodig hebben. *Hoe*? Met den gieter. *Waarmede*? Met zomer-laauw water. *Hoeveel*? Zij moeten voedsel tot groeijen hebben, en daartoe wordt nattigheid vereischt.

V. De *plants in de kas*. Zij blijven in de oranjerij bij de boomen aan het venster, daarna worden zij eerstelijk in de broeikas op de onderste verdieping aan het venster gehouden, en dan een paar uren op de bank gesteld, tot dat zij uitloopen. Wanneer zij halfweg zijn, moeten zij naar de oranjerij gebragt en gezet worden, omdat zij vooral niet overbroeid willen zijn, en wel wat, maar echter niet zeer veel warmte verdragen kunnen, anderzins vergroeijen zij maar, en de bloem wordt geel, zonder dat er iets van te regt komt.

VAN DE

VIOLIEREN.

I. De *aarde.* Zij beminnen goede en losse aarde, met wat zand doormengd.

II. De *potten* blijven die van 2 palmen en $3\frac{1}{2}$ duim.

III. De *planting.* Wanneer zij in den herfst volkomen gewassen zijn, en in potten gezet worden, moet men ze in het begin wel begieten, en alzoo veertien dagen in de opene lucht staan laten, waar zij door de zon niet verdroogen. Daarna worden zij weinig begoten, en veertien dagen in de schaduw gehouden, opdat zij zich volkomen oprigten. Men moet ze ook op luchtige plaatsen bewaren, dat zij niet opschieten en bloeijen, tot dat men ze in de broeikas zet. Of men zet ze zelfs maar met den pot in een' broeibak, alwaar zij tot half Februarij zullen bloeijen.

IV. Het *begieten.* *Wanneer?* In het begin, en in de opene lucht, moeten zij wel door nat gegoten worden. *Hoe?* Met den gieter. *Waarmede?* Met zomer-laauw water. *Wanneer?* Niet al te dikwijls, en maar naauwelijks een weinig.

V. De *plaats in de broeikas.* Zij moeten

altijd eene luchtige plaats hebben, ook alleen maar in de oranjerij, dat zij in de zon staan, en niet bevriezen; ook moeten zij niet veel in het groen wassen, dat men haar vooral niet toelaten moet. In den derden regel op de aarde in de oranjerij aan het venster, staan zij het allerbest, dat zij de zon hebben; ook moeten zij in de broeikas niet eerder gebragt worden, voor dat de bloemen haast open gaan, en dan moeten zij bij den grond op de tweede en derde plank aan de vensters gebragt worden. Wanneer zij afgesneden zijn, moet men ze in een luchtig en droog vertrek brengen, dat zij verder niet groeijen. Zoo dan moeten zij alle jaren verzet, of wel ten eenenmale in den grond gebragt worden, in het laatst van de maand April, welke tijd het allerbest is.

VAN DE

LELIËN.

I. De *aarde*. Zij moeten goede tuinaarde hebben, die wat vetachtig, maar niet te sterk gemest is.

II. De *potten*. Deze moeten ruim 3 palmen

hoog en ruim 2 palmen en 3 duimen breed zijn, zoo als bij de Keizerskroon gezegd is.

III. De *planting*. Men kan ze aanstonds, wanneer de stelen nog zeer klein zijn, in het begin van Junij, uit de bedden met een miloengraafje uitligten, en in de eerste dagen wel begieten, en aan eene koele plaats, dat ze de zon niet kwelt, bewaren, en zoo langzaam laten opwassen, dan heeft men ze nog omtrent St. Michiel. Of men neemt de dikste *bollen*, die er te krijgen zijn, welke nogtans niet boven de acht dagen uit den grond geweest zijn; *ja*, wanneer men ze aanstonds na de opneming in de potten kan brengen, dan is het zoo veel te beter, opdat de lucht haar niet al te veel verdroogen moge; dan dekt men ze 8 duimen hoog met aarde, en duwt aan de zijde de gehoogde aarde wat vast daarop. Of men neemt ze in de vorst op, en zet ze zoo bevroren daarin, zoo als bij de Hepatica gezegd is.

IV. Het *begieten*. *Hoe?* In het begin wel doornat gegoten, dat de aarde overal wel daaraan sluit, daarna laat men ze in de opene lucht, maar nogtans aan eene schaduwachtige plaats, wel uitdroogen. Maar dit kan bij de gene, die in de vorst opgenomen zijn, niet in het werk gesteld worden, want deze moeten eerst op eene koele plaats ontdooijen, en dan

op de onderste plank van de broeikas gezet; en alsdan mede begoten worden. *Waarmede?* Met zomer-laauw water. *Wanneer?* Als de aarde droog is. *Hoeveel?* Te regter tijd moet haar wat water in redelijke menigte, om voedsel daaruit te wekken, gegeven worden.

V. De *plaats*. In het begin, wanneer zij geplant zijn na St. Jacob, kunnen zij op eene schaduwachtige plaats gebragt worden, daar zij nogtans luchtig staan, als haar de zon maar niet dwingt, opdat zij al langzamerhand wortel vatten en sappen krijgen kunnen. Voor rijp, koude en nachtvorst, moeten zij in een droog en luchtig vertrek gebragt worden; ten ware, dat zij begonnen uit te loopen, of dat men ze wat bij tijds hebben wilde, dan kunnen zij aanstonds, wanneer zij vier weken hebben liggen rusten, in de *getemperde* kas aan een venster gebragt worden, en wanneer zij beginnen uit te spruiten, in de broeikas, op de onderste verdieping, niet ver van het venster, op den tweeden regel blijven. Overbroei ze toch vooral niet, want het is mij verscheidene malen gebeurd, dat zij meer dan 1 el en 4 palmen hoog opgeschoten zijn, voor dat zij bloemen kregen; en opdat zij niet verbranden. Zij hebben een bijzonder en klein ongedierte, in ontelbare menigte, dat de bladen onbeschrij-

felijk toestelt; waaraan men zich niet storen moet, of dezelve er wel uitzien of niet, zijnde het genoeg, dat zij 10 à 12 volkomene klokken krijgen, zoo als ik ze dikwijls gehad heb: zij doen daar geen kwaad aan, maar moeten evenwel met een veertje zorgvuldig daaraf gezuiverd worden.

VAN DE

MEIBLOEMEN.

I. De *aarde* moet goed, vochtig en *kleiachtig* zijn, en met goede verrotte mest gemest zijn, gelijk in een bosch.

II. De *potten* zijn mede van 2 palmen en $5\frac{1}{2}$ duim.

III. De *planting*. Hoe digter en menigvuldiger er bij elkander staan, hoe beter zij broeijen en bloemen voortbrengen, waarom men er wel vijftig en meer in één pot mag zetten; mits de kleine worteltjes verspreid uit elkander, onder en boven, en door elkander, zoo goed gij kunt, en doet er vijf duimen aarde, of wat meer, over heen. De wortelen kan men uit een bosch halen, als wanneer men de gene

nemen moet, welke zeer sterk uitloopen. Of men neemt er eenige van het groote hollandsche soort uit den tuin, welke men in het laatst van Julij, of daarna in Augustus, enz. aanstonds weder in den grond zet.

IV. Het *begieten. Wanneer?* In het begin veel, naderhand wat minder; maar zij moeten evenwel altijd vochtig gehouden worden. *Waarmede?* Met zomer-laauw water. *Hoe?* Met een' gieter. *Hoeveel?* Naar dat het noodig is, of naar dat zij warm staan, moet men haar veel of weinig water geven, om dat zij de nattigheid beminnen; maar heel droog moet de grond niet wezen.

V. De *plaats in de kas.* Zij moeten mede heen en weder getild worden. In het begin moeten zij warm staan, tot dat zij beginnen te broeijen, daarna weder al langzamerhand naar beneden naar den ondersten regel, opdat zij niet vergroeijen; dan weder alle dagen eenige uren in de hoogte gezet; en op de tweede verdieping laat men ze tot hare volmaaktheid bloeijen. Ware het, dat de bloem genoegzaam uitgeloopen was, en gij dezelve schielijk noodig hadt, dan kunt gij ze wel bij dag, wanneer de zon niet schijnt, op de bovenste verdieping zetten; maar als de zon schijnt, kunnen de potten op de tweede verdieping sterk genoeg

gebroeid worden. Ondertusschen kunt gij de potten aanhoudend omkeeren.

VAN DE

NAGELEN.

I. De *aarde* moet los zijn, met goede hout- en zaagselaarde, en met klein wit scherp zand daar door gemengd. Op den grond kan men wat vetter voor de wortelen leggen; maar boven moet de aarde wat opgeschud, en de drooge bast nu en dan opgespleten worden.

II. De *potten* blijven als voren.

III. De *planting*. Tegen St. Michiel, eer het begint te rijpen, begint men de planten uit de bedden op te nemen, met zoo veel aarde daaraan, als het mogelijk is, opdat de wortelen verschoond worden. Overhaast u niet, om de overige slechte aarde met een mes tot aan den wortel (en dat zij niet van zelve daar af valle) af te nemen. Doet goede aarde bij drooge aarde, en aan de zijden en van onderen; begiet ze dan zoo, dat de aarde wel zakt; doet dan langs den kant overal aarde, en vult het op, als meermalen gemeld is; nogtans zoo, dat de plant hoog in het midden blijft uitsteken,

en al het water daar niet naar toe zakke. Stelt ze dan zes dagen lang op eene schaduwachtige plaats, dat haar de zon, of de noorden- en oostenwind, niet al te veel kwelt, tot dat zij zich zich wat herhalen. Maar daarbij moet men de volgende voordeelen van te voren wel waarnemen.

1.) Snijd in de maand Junij de eerste stelen bij tijds af: dan groeijen de anderen beter, en zullen binnen den tijd van eene maand of zes weken, andere stelen voortbrengen; of

2.) Laat de nagelen, welke al werkelijk op den gewonen tijd bloeijen, enz.

3.) Is voorgemelde met het oude stroo verbloeid, zoo neem uwe grootste en oudste planten, enz.

IV. Het *begieten*. *Hoe?* Met een' gieter, die zeer kleine gaatjes heeft. *Waarmede?* Met zomer-laauw water, waaronder, in den winter, wat warm water is, anderzins verdorren zij. Maar anderen, die des winters eerst in de kas moeten, houdt men droog als het slechts mogelijk is, dat zij zich maar voeden kunnen, tot dat zij in de kas komen, en giet ze dan wel. *Wanneer?* Niet al te overvloedig; want zij kunnen wel wat droogte verdragen; daarna wederom wel begoten, maar evenwel niet overgoten, anders verrotten zij.

V. De *plaats in de kas.* Eerstelijk alle drie soorten zoo koel te houden, als mogelijk is: derhalve moeten zij op de aarde in de *getemperde* kas gezet worden; nogtans zoo, dat zij zoo veel lucht en zon genieten als mogelijk is. Daar van daan worden naar believen, en eenigen, welke het best groeijen, in de *getemperde* kas hooger op de tweede verdieping gezet, nadat men eerst van te voren de bladen gekort, en naar welbehagen eenige geschikte stelen daar aan gelaten heeft. Of indien gij ze eerder noodig hebt, zoo zet eenige planten in de broeikas, maar evenwel op de benedenste verdieping, zoo koel, en zoo ver van de kagchel als het mogelijk is, anderzins krijgt gij geene bloemen, en uwe knoppen verbranden. Zoodra de knoppen dik worden, moet gij ze voorzigtig van boven aan de eene of andere plaats met een mes openen, dan zullen de bladen al langzamerhand al de knoppen uit elkander drijven. Indien gij ruikers noodig hebt, zoo ontwar en breid de rijpe bladen, één of twee dagen van te voren, wat uit elkander, dan zullen zij volkomen en schielijk in korten tijd geheel opengaan, en, als gij wilt, zoo blaas ze uit elkander, en schik de bladen zoo goed in orde, als gij maar kunt, welk voordeel gij in tijd van noodzaak altijd wel gebruiken kunt.

Hebben zij met bloeijen gedaan, zoo snijd het stroo af, zet ze dan eenigen tijd in de *getemperde* kas op den grond, dat zij aan de koele lucht wennen; breng ze dan in een luchtig en koel vertrek, waaraan gij over dag lucht kunt geven, tot in de maand April, dan zet men ze in den grond, en scheurt er eerst zoo veel planten af, als mogelijk is.

VAN DE

NARCISSEN.

I. De *aarde*. Deze moet goed zijn, als van goed weiland of tuinaarde, met verrotte houtaarde, en een weinig scherp zand vermengd, gelijk als bij de Anemonen gezegd is.

II. De *potten* blijven als voren.

III. De *planting*: *a*) Vier à vijf duim met aarde bedekt. *b*) Kunnen er vier of vijf goede dikke bollen in één pot gezet worden. *c*) Zoodra zij na St. Jacob uit den grond komen, zoo zet ze aanstonds in potten, en, zoo veel als het mogelijk is, groote dikke bollen. *d*) Zij kunnen mede schokswijze in een kasje gelegd worden; wanneer zij maar twaalf à veertien duim aarde onder zich hebben, dan is het ge-

hoog. e) Zijn zij afgesneden, en gij hebt uwe bollen in den tuin geteekend, zoo kunnen zij of in de koude, wanneer gij wilt, met de aarde uit den grond genomen, en in potten gezet worden, en daarna drie dagen in de *getemperde* kas staan blijven, en vervolgens daarna gedurig in de broeikas, of ook maar in de zon en lucht gezet worden.

IV. Het *begieten*. *Wanneer*? In het begin moet men ze, gelijk alle andere bolgewassen veel gieten, en daarna veertien dagen in de opene lucht aan eene schaduwachtige plaats staan laten, en, indien het mogelijk is, eene maand droog laten. *Hoe*? Met den gieter. *Waarmede*? Met zomer-laauw water. *Hoeveel*? Zij moeten voedsel hebben, als zij maar altijd wederom wel droogen; begiet men ze niet genoeg, zoo laten zij de bladen hangen.

V. De *plaats in de kas*. 1.) In de *getemperde* kas. 2.) In de broeikas, op de achterste bank drie of vier dagen lang, daarna, voornamelijk de dubbelde, op de tweede verdieping aan het venster, daarop geheel beneden op den tweeden regel, opdat zij zich niet vergroeijen; tilt ze alle dagen twee of drie uren om hoog, op de tweede verdieping, wanneer de zon niet schijnt, opdat zij zich verwarmen, zoo lang tot dat gij ziet, dat zij volkomen beginnen te wor-

den; dan knipt men voorzigtig de schil af, nogtans zoo, dat de blaadjes niet beschadigd worden, en laat ze op de tweede verdieping hare volmaaktheid bereiken. Hebt gij ze tot eenen ruiker noodig, zoo vertilt ze, dat zij eenige uren op de hoogste verdieping gezet worden, maar evenwel niet al te lang. De verbloeide bollen worden altijd naar het venster toe gezet. Ik heb ook eene soort van witte Narcissen gehad; maar zij zijn ongemakkelijker, en niet zoo ligt als de gele om te broeijen, en aan deze moet boven alle dingen te regter tijd de bast geopend worden. Ook moeten zij tot St. Jacob toe in de potten gelaten worden, en dan doet men ze weder in den grond, waar dat het u gelieft.

VAN DE

RANONKELS.

I. De *aarde.* Zij verlangen mede goede tuinaarde met hout- en wilgen-aarde en een weinig oude klei, nogtans met wat zand doormengd, en wel onder elkander gewerkt.

II. De *potten* blijven als voren.

III. De *planting.* Dikke, versche en dra-

gende wortelen worden hiertoe vereischt; welke men een nacht lang te voren in laauw water weeken moet, en daarna moet men ze ten deele bij tijds, gelijk van de Anemonen gezegd is, alsmede wat later, daarin zetten, zoo dat zij alle maanden in het gansche jaar voortgebragt worden.

IV. Het *begieten. Waarmede*? Met zomerlaauw water. *Hoe*? Met den sproeikwast. *Hoeveel*? In het begin veel, wegens het zakken van de aarde, zij beminnen de vochtigheid ongemeen, en wassen op natte en schaduwachtige plaatsen; doch zij moeten niet met water overstelpt worden, of anders rotten de wortelen geheel weg.

V. De *plaats in de broeikas*. Zij moeten altijd op luchtige plaatsen, op den tweeden regel van de onderste verdieping, tegen het venster staan, alsmede in de *getemperde kas*, opdat zij weder uitdroogen. Moeten zij gebroeid worden, zoo zet ze in de broeikas, eerst op de bovenste verdieping, tot dat zij beginnen uit te loopen, daarna op de middelste, en eindelijk op de benedenste, en, zoo veel als mogelijk is, aan de vensters, om dat zij doorgaans koel wassen, en niet overbroeid willen zijn, anderzins krijgt gij bladen genoeg, en geene bloemen; ja zij verbranden ligtelijk, indien zij niet

koel gehouden worden. Ten ware, dat zij nu volkomon waren, en bloeijen wilden, en hare volkomenheid bereikt hadden, dan moeten zij op de tweede verdieping aan het venster gehouden worden. Zoodra er de bloem af, en het lof verdroogd is, is het noodig, dat men ze op eene koele plaats zette, en droog houde, opdat de wortel niet wederom moge broeijen, hetgene haar ten hoogsten schadelijk is; wanneer alles verdroogd is, neemt men de wortels op, en droogt ze in een vertrek op de tafel zoetjes af, en bewaart ze daarna in doozen. Wanneer zij weder in den grond zullen gelegd worden, doet men er de jonge wortelen af, en handelt daarmede als vroeger gemeld is.

VAN DE

ROZEN.

I. De *aarde.* Deze moet goed, wel gemest, vet en niet te droog zijn.

II. De *potten.* Daarvan valt niets te zeggen.

III. De *planting.* 1.) Dit kan in het voorjaar tegen het laatst van de maand Maart geschieden, of de rozen kunnen ook nog tegen St. Michiel in de potten gedaan worden; de

eersten, om dat zij vast geworteld zijn, hebben tegen herfstijd bloemen, en zijn dus eerder te hebben, dan de anderen. 2.) Men plant op jonge stokken, hoe jonger hoe beter, als wanneer men die de wortels wat besnoeit, dat zij eene gladde sneê bekomen, en alle takken van den stok moeten ook, tot op vier botten na, besnoeid worden; gaat er al één uit, zoo behoudt gij echter drie goede botten aan iederen tak. 3.) Naar dat er aan één' stok vele takken of wortels zijn, daarnaar schik u, en zet één, twee of drie stokken in één' pot. 4.) Of neem schoone, versche jonge uitloopers; snoei dezelve, zoo gezegd is, tot op vier of vijf botten na, zoo houdt gij ten minste drie of vier goeden, schoon dat er eenigen verdroogen mogten; deze zijn zeer goed, en zijn zelfs boven de jonge stokken te verkiezen. 5.) Hebt gij ze in het voorjaar geplant, zoo laat ze op eene schaduwachtige plaats, doch, dat zij altijd onder den vrijen hemel staan, en 's avonds en 's morgens de zon genieten; laat ze dan ongestoord voortgroeijen, tot dat zij in den herfst verdorren, wanneer gij ze kunt verleggen, en wanneer zij alzoo twaalf dagen gelegen hebben, kunt gij ze boven op versche aarde geven. Maar voor de koude moeten zij in een droog en luchtig vertrek gebragt worden. Op dezelfde wijze

handelt men ook met de gene, die laat gezet zijn, en laat ze, zoo lang het maar zijn kan, in de opene lucht wortel vatten, daarna kunnen voor den winter van de vroegen gezet worden, en in de kas komen; maar de anderen eerst na kerstijd, wanneer de zon begint te klimmen. Neem van de soorten, die men Centifolium en Blaauwmuizers noemt; de laatsten komen eerder aan, dragen overvloediger en doen ook goede diensten.

IV. Het *begieten. Waarmede?* Met zomerlaauw water. *Hoe?* Met een' gieter. *Hoeveel?* Eerst overvloedig, en zoo lang als zij in de opene lucht staan. *Wanneer?* Zoodra als zij onder een afdak komen, maar even zoo veel, dat zij het leven behouden, tot dat zij in de broeikas gezet worden, alwaar zij mede voedsel en goede begieting noodig hebben.

V. De *plaats in de kas.* In het begin, indien de takken nog niet gesnoeid zijn, moet het nog tot op vier botten na geschieden, vervolgens moeten zij omtrent zes dagen in de *gematigde* kas leeren wennen, ook op de tweede verdieping; naderhand kunnen zij een paar dagen op de bank achter het venster gebragt worden; eindelijk, eenige dagen daarna, aan het venster, zelfs op de eerste verdieping; zoodra zij beginnen willen te botten, moeten zij op de

onderste verdieping, op de derde plank, tot dat zij verder gegroeid zijn. Vervolgens, zoo veel als mogelijk is, of in de *getemperde* kas, op de tweede verdieping, of in de broeikas, op de onderste verdieping gezet worden, opdat zij zich aldaar langzaam uitbreiden mogen; naderhand, als er knoppen aankomen, moogt gij ze van onderen een dag optillen op de tweede verdieping aan het venster, en des daags weder naar onderen, dat de knoppen langzamerhand zwellen en hard worden. Zij willen altijd luchtig en koel staan, anders verbranden de knoppen, gaan wel open, maar vergaan schielijk en worden vaal. Maar zoodra de knoppen dik zijn, kunt gij de eene voor en de andere na op de tweede verdieping, echter geheel digt bij het venster, aan het bloeijen laten komen; namelijk op de derde plank van de tweede verdieping; staan zij warmer en dof, dan komt er niets van; als zij uitgebroeid zijn, zoo doet ze eenige dagen in de *getemperde* kas, en daarna in uw vertrek, waarin gij uwe rozen bewaart; dan moeten zij in het voorjaar, in de maand April, in den grond gelegd worden, om dat zij maar twee jaren duren; maar zij moeten altijd zoo veel versche aarde hebben als slechts mogelijk is; daarom moet de oude tot aan den wortel weggeruimd, en nieuwe daarbij

gedaan worden. Boven de twee jaren verlangt gij er geene dienst verder van in potten, want het gaat niet. Maar indien gij ze al gebruiken wilt, zoo moeten zij, bij het in den grond leggen, altijd wederom gesnoeid worden. De luisjes moeten er altijd met een' veer tijdig afgeveegd, en met water afgespoeld worden, anderzins is uwe gansche hoop te niet, en zij vreten de bloemen geheel te schade.

VAN DE

STOKROZEN.

I. De *aarde* moet dezelfde zijn als de voorgaande.

II. De *potten* blijven ook zoo.

III. De *planting*. Bij dezelve moet alles, zoo als van de voorgaande Rozen gezegd is, waargenomen worden; behalve dat men ze op andere gemeene stokken kan oculeren, en daardoor vermeerderen, welke tegen het voorjaar uitloopen en wassen, zoodat men ze in den herfst daarna gebruiken kan. Daarenboven, wanneer zij, bij voorbeeld, in de maand Maart en April gedragen hebben, of ook wel in September, dan brengen zij twee of drie maanden

daarna weder rozen, wanneer men ze van te voren wederom wat verdroogen en uitrusten laat, op eene plaats daar de zon is; begiet ze ten tijde van de rust in het geheel niet, schoon zij schijnen te verdorren, en de bladen afvallen; leg ze ook zelfs wel veertien dagen op den grond, tot dat zij wel uitdroogen, en van boven weinig nattigheid hebben. Snijd dan de overtollige aarde voorzigtig daar af, nogtans niet ten eenemaal tot op de wortelen, maar laat de aarde overal eenige duimen dik daaraan hangen; doet dan nieuwe aarde in de potten, en zet ze daar in; begiet ze wel, laat ze veertien dagen op eene schaduwachtige plaats staan, en snoei ze als de maan vol is, en als gij ze verzet; hier op dezelve in de *getemperde* kas gedaan, en dan op eene luchtige en zonrijke plaats gezet, dan zullen zij uitloopen, en nieuwe bloemen voortbrengen; zoodat gij tegen het begin van November, en nog wel eerder, mooije bloemen hebt. Daarna, wanneer de bloemen daar af zijn, kunt gij ze in een luchtig vertrek brengen, en wanneer zij weder uitgerust hebben, nieuwe aarde er bij doen, dan geven zij binnen drie maanden weder nieuwe bloemen; hebben zij in het voorjaar gebloeid, zoo kunt gij de takken besnoeijen, en in de aarde leggen, zoo als de nageltjes, dan krijgen zij volkomen wortelen,

en tegen den herfst, wanneer zij zoo ingelegd zijn, en deze takken wortelen gekregen hebben, zoo snijd ze af, en zet ze binnen. Verplant de oude stokken, die nu versneden zijn, in nieuwe aarde, zoo hebt gij tegen den herfst zekerlijk nog eens bloemen te hopen, en in het voorjaar wederom nieuwe stokken. Wil men het ten derdenmaal wagen, zoo staat zulks een iegelijk vrij, om ze ook op het derde jaar te broeijen.

IV. Het *begieten* en

V. De *plaats in de kas* is een en dezelfde als met de andere rozen.

VAN DE

WITTE TYLOZEN.

I. De *aarde.* Deze zijn met slechte tuinaarde te vrede; nogtans is het niet der moeite waardig, om hierin op een weinig aarde te zien.

II. De *potten* blijven dezelfde als voren.

III. De *planting.* Zij worden in het begin van October met zoden uit de aarde gestoken, en alzoo eenige weken in de opene lucht gelaten, en dan in de kas gebragt. Indien gij ze

later wilt hebben, zoo steek ze wanneer de aarde bevroren is; schud er andere aarde rondom, en zet ze dan in de *getemperde* kas, zoo koel als mogelijk is.

IV. Het *begieten*. *Waarmede?* Met zomerlaauw water. *Hoe?* Met den gieter. *Hoeveel?* In het begin veel, maar niet wanneer zij bevroren geweest zijn, en daarna ook in de kas, omdat zij veel van nattigheid houden. *Wanneer?* Dat zij toch niet al te droog worden.

V. De *plaats in de kas*. Zij moeten altijd koel, maar echter in de zon staan; zij moeten ook bij het verwarmen niet op de hoogste, maar op de tweede verdieping gesteld worden; anders zult gij niets krijgen. Zoodra als zij uitloopen, moeten zij naar beneden op den grond bij het venster gezet worden, dan zullen zij voorspoedig groeijen, voornamelijk wanneer de zon wel doorschijnt. Wanneer de zon niet schijnt, zoo moeten zij nu en dan op de tweede verdieping gezet worden, dat zij ook wat warmte genieten. Hebben zij gedaan met bloeijen, dan tilt en zet men ze in een luchtig vertrek, daar zij niet bevriezen, en bewaart ze zoo lang, tot dat men ze weder in den grond kan leggen.

VAN DE

VIOLETTEN,

MET OPSTAANDE STELEN.

I. De *aarde.* Deze moet goed, wel doormest en redelijk los zijn.

II. De *potten* blijven als voren.

III. De *planting.* Zij worden in het voorjaar behoorlijk in broeibakken gezaaid, naderhand in den grond geplant, en vóór St. Michiel, voor het begint te rijpen, even als de nagelen, opgenomen, in potten gezet, en acht of veertien dagen in de opene lucht gelaten, en daarna onder een afdak in een luchtig vertrek gebragt, en, sommigen vroeger, en anderen weder later, naar believen in de broeikas gezet.

IV. Het *begieten.* *Waarmede?* Met zomerlaauw water. *Hoe?* Met den gieter, maar niet op de planten zelve. *Hoeveel?* Even als alle andere gewassen. In het begin veel, en zoo lang als zij in de lucht blijven staan. Daarna wat minder, om dat zij in de vertrekken niet uitdroogen. *Wanneer?* Zoodra als zij half droog zijn, om dat zij de nattigheid beminnen.

V. De *plaats in de broeikas.* Zoo lang als zij in de *getemperde* kas willen groeijen, in

het bij de Lakooijen en Nagelen allerbest, tot dat gij de eene of andere plant noodig hebt, daarna gemeenlijk in de broeikas op de benedenste verdieping, tenzij, dat men ze nu en dan in de hoogte zet. Voor het overige, wanneer zij uitgebloeid hebben, zoo trek de plant maar uit, omdat gij er altijd weder nieuwen uit het zaad kunt voorttelen. Eenige planten, die laat bloeijen, brengt men nu en dan in de opene lucht, tot dat zij wennen, en de bloemen duurzamer worden; vervolgens worden deze daarna in den grond gezet, opdat gij er zelf goed zaad van winnen moogt, waarop gij bij het zaaijen in eenen volgenden tijd staat kunt maken.

VAN DE

WITTE EN GELE TACETTEN.

I. Daartoe wordt niet alleen goede *aarde* vereischt, maar ook zware en vette, gelijk bij de Hiacinten.

II. De *potten* blijven als voren, want hoe kleiner deze zijn, hoe eerder zij kunnen verwarmd worden.

III. *De planting.* 1.) Neem, voor alle dingen, goede bollen, die draagbaar zijn, en die vooral nog geene jonge bollen rondom zich hebben: want die dienen u niet veel; zij verminderen uit zich zelve genoeg, en moeten daarom zoo dik als zij maar te krijgen zijn, uitgezocht worden, hetwelk, gelijk hier boven al gemeld is, algemeen is. 2.) Zet drie groote bollen in één' pot, doch vier duimen van den rand af, of ten hoogste vier stuks, als zij wat kleiner zijn. 3.) Is het noodzakelijk, dat die altijd bij elkander gezet worden, welke in het liggen al uitgeloopen zijn, en vezels gekregen hebben, en die moeten vijf à zes duimen diep liggen, en de potten bijzonder geteekend worden, opdat zij daarna ook het eerst gebroeid worden, waardoor gij acht of veertien dagen tijd uitwint. 4.) Kunt gij voor het overige alle bollen wel zetten, zoodra gij ze maar krijgen kunt, ook voor uwe broeikas, in de zon brengen, en naarstig begieten, opdat zij wortels schieten. 4.) De anderen, welke nog niet gevat hebben, kunnen aan eene wat schaduwachtiger plaats staan, om dat zij niet alle op een' keer en zoo schielijk aankomen mogen. Zoodra het begint te rijpen, zoo verzorg ze onder een afdak, aan luchtige en drooge plaatsen, en wanneer gij ziet, dat eenigen daaronder uitloo-

pen; dan ga er gedurig al voort mede naar de broeikas toe.

§ IV. Het *begieten. Waarmede?* Met zomerlaauw water. *Hoe?* Met den gieter. *Hoeveel?* Zoo lang als zij in de opene lucht staan veel, daarna kunnen zij wat droog gelaten worden, tot dat zij in de kas komen. Zij kunnen ook wel water verdragen, maar niet overvloedig. *Wanneer?* Zoodra gij bespeurt, dat de aarde ruim een paar duimen diep droog geworden is.

V. De *plaats in de kas.* 1.) Zijn zij nog niet uitgeloopen geweest, dan kunt gij ze op de bovenste verdieping zetten, tot dat zij uitbotten, of ook maar op de achterste bank. 2.) Maar indien de bollen al uitgeloopen zijn, of in de opene lucht beginnen te botten, zoo zet ze niet op de bovenste verdieping, maar laat ze verder op de tweede plank van de middelste verdieping groeijen, tot dat gij de bloemen gewaar wordt, dan moeten zij in het benedenste vak, opdat dezelve langzaam tot volkomene bestendigheid in de hoogte komen. 3.) Daarna, wanneer de knoppen tamelijk dik worden, kunt gij dezelve openen, dan geraken zij vroeger aan het bloeijen, en zet ze aan het venster op de tweede verdieping, dan zullen zij u met volmaakte reuk en schoonheid verheugen, en zul-

len zij goed uitbloeijen. Maar indien gij eenigen terug wilt honden, zoo doe dezelve op de benedenste verdieping, alwaar gij ze, wanneer de zon schijnt, niet verroeren moet, anders gaan zij open; ja steek ze in de *getemperde* kas achter de stellingen. Wanneer de bloemen eindelijk daar af zijn, zoo stel ze veertien dagen in de *getemperde* kas, dat zij wat luchtig en niet warm staan; daarna buiten dezelve, op eene drooge, luchtige plaats, alwaar zij verder niet begoten moeten worden, en in April in de potten op eene schaduwachtige plaats in de opene lucht, wanneer gij van te voren het lof afgebroken hebt, opdat de bol zich herhalen kunne. Tegen St. Jacob neemt men ze op, wanneer zij rijp zijn, en legt ze den volgenden winter in de aarde; echter moet gij ze, ten tijde van vorst, met mos dekken, nu en dan, als het gematigd weder is, openen, en voor de koude, wederom bewaren, dan zullen zij u het volgende jaar daarop in de aarde bloeijen; waag het maar niet, schoon dat de bollen nog groot zijn, om dezelve wederom in de kas en pot te zetten, want al uwe moeite is te vergeefs, en het is zeer twijfelachtig, dat gij den anderen winter in de kas wederom bloemen zoudet krijgen.

—✱—

VAN DE

FLOS TRINITATIS.

I. De *aarde*. Zij willen goede, zware aarde, even als de Hiacinten, hebben.

II. De *potten* blijven als voren.

III. De *planting*. 1.) Wij hebben hier blaauwen en gelen, welke laatsten de teedersten en fraaisten zijn. 2.) De blaauwen worden van de braakliggende landen omtrent half Julij en in Augustus, ook wel later, uitgespit, en daarmede moet gehandeld worden, even als met de gele, welke teerder zijn, in het laatst van Augustus. 3.) Ondertusschen worden tegen half Mei kleine planten verplant, op plaatsen daar zij niet den heelen dag zon hebben, dan zetten zij zeer uit, als het goed land is, gelijk als van andere vezelige gewassen gezegd is. 4.) Diergelijke schoone en groote planten, worden met een' schop regt vierkant uitgestoken, en dan van de overige aarde, tot aan den wortel, gezuiverd, zoo voorzigtig als bij de Hepatica gezegd is, en verder met goede aarde onder in den pot en aan de zijden gedaan, vast daarin gezet, en eenige dagen in de opene lucht gelaten, tot dat de koude nachten komen, dan moeten zij over dag lucht hebben, maar des avonds de

vensters toegehouden worden, als wanneer gij ze, zoódra als de wortels gevat hebben, in de *getemperde* kas kunt brengen.

IV. Het *begieten. Waarmede*? Met zomer-laauw water. *Hoe*? Met den gieter. *Hoeveel*? In het begin veel, en zoo lang als zij in de opene lucht staan; zij beminnen wel doorgaans de nattigheid, waarom haar die dan in de kas niet onttrokken moet worden. *Wanneer*? Zoodra men bespeurt, dat het ruim een paar duim breed diep droog wil worden, waarom men haar dikwijls, en telken reize niet veel, water moet geven, indien zij wel zullen wassen.

V. De *plaats in de kas*. Zij moeten in de *getemperde* kas eerst op de benedenste verdieping op de tweede of derde plank staan, en wanneer zij schielijk zullen gebroeid worden, moeten zij eerst eenige dagen in de *getemperde* kas gestaan hebben, en dan vervolgens in de broeikas gezet worden, maar echter noodzakelijk beneden en bij den grond blijven, anderzins verdort het lof, ten ware dat er geen zonneschijn geweest was, en gij ze begoten had. Wanneer zij nog vochtig zijn, dan kunt gij de potten eenige uren in de hoogte en warmte op de tweede verdieping brengen, opdat zij zich verwarmen mogen, indien het de nood vereischt. Zoodra hare stelen veel opgeschoten

zijn, en gij ze noodig hebt, zoo zet ze op de tweede verdieping aan de vensters in de zon, dan raken zij binnen eenige dagen aan het bloeijen. Wanneer alle bloemen van de blaauwen afgesneden zijn, zoo werp ze maar weg; maar de gele planten brengt men in een luchtig vertrek, en zoodra als gij in het voorjaar kunt, zoo zet ze op uwe bedden, dan kunt gij ze behouden, en tegen de maand Augustus jonge planten daar afscheuren.

VAN DE

TUBEROZEN.

I. De *aarde*. De aarde moet mul zijn, gelijk als bij de Nagelen gezegd is.

II. De *potten* blijven als voren.

III. Het *planten*. 1.) Indien het mogelijk is, moeten zulke genomen worden, welke alreeds in den grond of in de broeibakken op St. Michiel een' steel gekregen hebben; 2.) of, dat men ziet, dat zij eenen steel krijgen zullen. 3.) Maar indien men enkele bollen nemen moest, moet men dezelve vijf duimen diep in de aarde zetten, 4.) en niet meer dan drie planten in één' pot. Zet ze, wanneer zij wortels gevat

hebben, met pot en al in een' broeibak, tot dat zij uitloopen, en wat uitgedreven zijn, en daarna om hoog in de *getemperde* kas, dan hebt gij veel voordeel voor den winter; maar gij moet ze voor de vorst bewaren.

IV. Het *begieten. Waarmede?* Met zomerlaauw water, waaronder nu en dan een weinig wijnmoer mag gedaan worden, hetwelk haar schoon drijft en broeit. *Hoe?* Met den gieter, maar, zoo veel als mogelijk is, de stelen te verschoonen. *Hoeveel?* Zoo lang zij broeijen, moeten zij wel begoten worden, maar niet te veel. *Wanneer?* Zoodra de aarde twee à drie duimen diep droog is, wanneer men daar in graaft.

V. De *plaats in de kas.* Zijn het bollen, die nog niet uitloopen, maar al wortels geschoten hebben, zoo zet ze in de broeikas op de bovenste verdieping, maar indien zij al uitgeloopen zijn, dan moeten zij zoo hoog niet gezet worden: anderzins willen zij wel eene plaats hebben daar veel zon schijnt en lucht is, zoo lang zij in den steel opschieten en wassen, waarom zij dan aan het venster en in de zon op de onderste verdieping, of op de tweede van de *getemperde* kas moeten gezet worden, zoo lang als het daar buiten niet vriest; maar indien dat geschiedt, en uwe bloemen waren

nog niet tot volkomenheid, zoo moeten zij niet aan het venster, maar op de eerste plank achter aan staan, en wanneer er geen zonneschijn is, voor eenige uren nu en dan in de hoogte, opdat zij zich verwarmen, en daarna kunnen zij wederom beneden gezet worden. Is er eene bloem bijna open, zoo zet ze in de *getemperde* kas, opdat gij ze lang houden moogt, en nu en dan een uurtje tegen den avond, wanneer de zon onder is, in de broeikas op den grond; vooral niet te hoog, anders gaan zij u volkomen op, en vergaan schielijker. Wanneer zij uitgebloeid hebben, zoo snijd de stelen af, en laat uwe bollen eenige weken in de potten uitdroogen, en hang ze in uwe kamer, dat zij droog worden.

VAN DE

TULPEN.

I. De *aarde.* Zij willen eene zware, maar goed gemaakte aarde hebben, gelijk de Hiacinten.

II. De *potten* blijven als voren.

III. De *planting.* 1.) Hier moeten noodzakelijk niet anders dan vroegtijdig bloeijende

bollen genomen worden, die bekwaam en draagbaar zijn, alsmede zeer grooten en dikken. 2.) Moeten zij vijf duimen diep in de aarde, en ten hoogste vier bollen in één' pot gezet worden. 3.) Moet de aarde onderaan wel vast wezen, dat zij zoo ligt niet meer zakken kan, 4.) Voor dat gij ze in de aarde brengen kunt, zoo is het beter, dat zij eerst wel grond vatten, want dit is algemeen, dat eer een bol gevat heeft, moet hij niet in de broeikas gezet worden. 5.) Hoe langer dat zij voor de vorst bevrijd kunnen staan, hoe beter het is.

IV. Het *begieten.* *Waarmede?* Met zomerlaauw water. *Hoe?* Met den gieter. *Hoeveel?* In de opene lucht voornamelijk veel na het planten. *Wanneer?* Ook zelfs in de broeikas, willen zij te regter tijd water hebben, en ook genoeg; maar wanneer de aarde meer dan een duim breed diep uitdroogt, dan moeten zij wederom gegoten worden, voornamelijk wanneer de zon veel mogt schijnen, waarom dan de potten naarstig bezogt moeten worden.

V. De *plaats in de kas.* Aan eene plaats daar veel zon is; wanneer zij wel wortels geschoten hebben, kan men ze zoo lang op de hoogste verdieping zetten, tot dat het eerste blad daaruit is, en ook nu en dan beneden. Maar wanneer één blad voor den dag is, dan

moeten zij niet meer op de bovenste verdieping komen, maar op de tweede en laagste blijven, en dit wel aan het venster, tot dat men de bloemen regt ziet, en dat zij redelijk dik worden, dan moeten zij op de tweede plank van den benedensten regel, opdat de steel ook opschieten mag; en indien de steel naar uwen wil hoog genoeg is, dan zet ze wederom op de tweede verdieping in de zon, dan zullen zij in een paar dagen gelukkig opengaan en bloeijen, en hare volkomen kleur hebben. Maar na het eerste bloeisel moet gij ze vooral niet in de hoogte broeijen, anderzins kunt gij in vier-en twintig uren tijds uwe bollen met de bloemen gemakkelijk verbranden, hetwelk mij dikwijls gebeurd is, waarom zij dan na het opschieten van het blad niet wederom in de hoogte moeten gebragt worden. Hebben zij uitgebloeid, zoo breng ze eerst in de *getemperde* kas in een' hoek, en daarna bij andere potten daar bollen in staan, op eene luchtige plaats, alwaar zij voor de koude bewaard zijn, en in April in den tuin, aan eene schaduwachtige plaats, dat zij daar tot na St. Jacob staan, en rijp worden, daarna opgenomen, en, wanneer zij droog zijn, in den grond gezet, want het deugt gansch niet om ze twee jaren na elkander in de potten te hebben.

VAN DE
GROOT GAMANDERE.

I. De *aarde*. Deze moet met die van de Bellides over een komen.

II. De *potten* blijven dezelfde.

III. De *planting*. 1.) Hier worden mede heele planten opgenomen, en van eene plant, welke ruim een jaar oud is, in het laatst van Julij en Augustus afgestoken, en in potten gezet, dat zij den grond vatten en vastwortelen, zoo als te voren alreeds gezegd is. 2.) Gij kunt ze mede in den winter, wanneer zij wat bevroren zijn, omtrent het midden van December, wanneer gij ze te voren op eene zekere plaats in uwen tuin geteekend hebt, uitnemen, voorzigtig eenige dagen in de vertrekken, daar uwe potten staan, ontdooijen laten, en dan in de *getemperde* kas blijven laten.

IV. Het *begieten*. *Waarmede?* Met zomerlaauw water. *Hoe?* Met een' gieter. *Hoeveel?* Zij willen wel begoten zijn en zeer nat staan. *Wanneer?* Zoodra gij bespeurt, dat de bovenste aarde wat droog wil worden.

V. De *plaats in de kas*. Zij worden met of zonder bladen in de kas gezet, en moeten, zoo veel als mogelijk is, koel, en aan de zon

en lucht staan; maar indien de zon in eenige dagen niet schijnen mogt, moet de pot in de hoogte gezet worden, dat zij zich verwarmen maar anders niet. Zelfs in de broeikas, moeten dezelve altijd beneden blijven, en weinig op de tweede verdieping gebragt worden; ten ware, dat gij eenige volkomene bloemen schielijk noodig hadt. Als zij gedaan hebben met bloeijen, dan handelt men daarmede als met alle vezelige gewassen, en bewaart ze in een koel vertrek, tot in het voorjaar, als wanneer gij ze in den grond kunt zetten.

VAN DE

VIOLIEREN.

I. De *aarde*. Het moet goede aarde zijn, zoo als de Bellides vereischen.

II. De *potten* blijven zonder verandering.

III. De *planting*. 1.) Neem *a*) de groote dubbelde, *b*) de kleine dubbelde en witte dubbelde, alsmede gemeenen. 2.) Plaats ze op het laatst van Junij in andere grond, en begiet ze, dan zullen het groote planten worden, en nog eens bloeiknoppen voortbrengen. 3.) De-

zelve zet men, naar dat de planten groot zijn, een of twee in één' pot, gelijk als meermalen aangewezen is; laat ze op eene zelfde plaats, voor dat de nachtvorst en het rijpen voor St. Michiel komt, in de opene lucht staan, en begiet ze, wanneer en zoo dikwijls als zij het noodig hebben, opdat de knoppen genoegzaam voedsel krijgen. 4.) Breng ze dan in een luchtig vertrek, dan duren zij tot in December. 5.) Of gij kunt de planten mede in de vorst uitsteken, wanneer gij ze van te voren geteekend hebt, en, wanneer zij in potjes gezet zijn, in de winterplaats brengen, en ontdooijen laten, en ze vervolgens naar uwen eigen wil in de *getemperde* kas zetten. 6.) De wilden steekt men op eene en dezelfde wijze uit de weilanden of uit den tuin uit, en plant ze in een' broeibak, hetzij in potten, of zet ze maar bloot in het begin van Januarij in uwe kas, dan kunt gij ze op het laatst van Februarij in overvloed hebben; maar gij moet haar evenwel ook vlak op den middag tusschen 1 en 2 uur, een half uur lucht geven, opdat zij niet uitgaan, voornamelijk als de zon schijnt.

IV. Het *begieten*. *Waarmede*? Met zomerlaauw water. *Hoe*? Met een' gieter. *Hoeveel*? Zij willen altijd goede bevochtiging hebben, en laat ze vooral niet te zeer verdroogen. *Wan-*

neer? Een weinig te gelijk, en altijd over den derden dag.

V. De *plaats in de kas.* Zij moeten altijd luchtig in de zon, en op eene koele plaats staan, waarom zij dan eerst in de *getemperde* kas op de benedenste verdieping gewennen moeten, en daarna in de broeikas; laat ze alleen met het lof op de benedenste verdieping in den tweeden of derden regel staan; maar wanneer de zon niet schijnt, moeten zij een halve dag in de hoogte gezet worden, dat zij zich mede op de tweede verdieping verwarmen, tot dat de bloemstelen groot zijn; dan laat men ze op den tweeden regel van de tweede verdieping aan het bloeijen raken, en hare volmaaktheid bereiken. — Die des winters uitgestoken zijn, mogen op de tweede verdieping wel eerst uitloopen, maar moeten naderhand beneden gezet, en nu en dan maar eens weder opgetild worden, zoo als reeds verscheidene malen gezegd is. De witte en blaauwe dubbelde verdienen wel, als zij uitgebloeid hebben, bewaard, en in het voorjaar in den grond gedaan te worden; maar met de enkelden doet men naar believen

VAN DEN

VELD-CIPRES, OF HOE LANGER HOE LIEVER.

I. De *aarde*. Hij vereischt goede, vette tuinaarde, met klei en een weinig zand gemengd.

II. De *potten* blijven van dezelfde soort als voren.

III. De *planting*. Zij worden van andere oude stokken ingesneden, en, even als de Nagelen, ingelegd, zoodra er wortelen aan komen afgesneden, en dan laat men ze in de opene lucht wassen; daarna worden zij aan eene schaduwachtige plaats bewaard, wanneer zij vroeg bloeijen zullen, of zij worden eerst in de *gematigde* kas gebragt, wanneer het tegen herfsttijd gaat, om alzoo later aan te komen.

IV. Het *begieten*. *Waarmede*? Met zomerlaauw water. *Hoe*? Met een' gieter. *Hoeveel*? Zij willen nattigheid hebben. *Wanneer*? Als zij maar half droog zijn.

V. De *plaats in de kas*. Die volkomen in het blad daar in gezet worden, moeten koel staan in de broeikas, en ten hoogste op de tweede plank van de tweede verdieping blijven. Maar die nog eerst bladen moeten brengen,

mogen warmer gezet worden, nogtans te regter tijd, en zoodra als zij uitgebroeid zijn in de koelte, opdat zij niet vergroeijen. Wanneer zij gedaan hebben met bloeijen, verdienen zij, benevens anderen, bewaard te worden, en dan kunnen andere jongen daarvan afgescheurd worden. Voor het overige behoeft gij van uwe gemeenen, die gij in den grond hebt, maar takken af te snijden, en ze in een' pot, die geene gaten heeft, bloot in het water te zetten, en dit op de bovenste verdieping aan het venster, dan zullen zij u bloemen naar wensch geven.

Hiermede denke ik aan mijne beloften voldaan te hebben, het overige zal op de naauwkeurige opvolging der behandeling aankomen.

DERDE AFDEELING.

AANMERKINGEN, BIJVOEGSELEN, WAARNEMINGEN, KUNSTGEHEIMEN, ENZ.

A. *Om eene voortgebragte bloem langen tijd aan haar' steel te houden, en van dezelve genot te hebben.*

Hebt gij bloemen in overvloed, welke te gelijk open gaan, volwassen en geformeerd zijn, zoo neem ze

§ I. Uit de zon weg, en zet ze op koele plaatsen, dan blijven zij zoo lang terug, als gij zelf wilt, voornamelijk, wanneer zij nog niet volkomen uitgebloeid hebben, en dit geschiedt wanneer gij ze in de *getemperde* kas, hetzij op den grond en ver genoeg van het venster, zet, dat de zon haar niet bereiken kan; of wanneer de bloem reeds open is, dan moet gij ze in Januarij en Februarij achter de boomen wegsteken, opdat zij volkomen in de koelte van de schaduwe staan, en geen zonneschijn hebben; ja zelfs met uwen sproeikwast besproeijen, opdat haar de koele lucht niet uit mag droogen, als wanneer men ze wel drie weken lang aan

de stelen kan houden. Wanneer ondertusschen de zon niet schijnt, moeten zij tot hare verkwikking in de *getemperde* kas op de onderste verdieping aan het venster halve dagen lang gezet worden; komt er dan zonneschijn, dan moeten zij weder in haar hoekje, ja in het laatst van Februarij en Maart ten eenemaal uit de *getemperde* kas, over dag van de kagchel in de keuken, zoo lang als de zon schijnt, gezet worden, dat zij maar koele lucht genieten, anderzins verbloeijen uwe bloemen, en het is onmogelijk dezelve lang te bewaren. Begin dit werk, wanneer uwe bloemen nog niet volkomen open zijn, dan zult gij uw oogmerk des te beter bereiken, terwijl gij in een uur tijds uit de schaduwe uwe bloemen zetten en vertillen kunt, in zoodanige orde als gij het goed zult vinden; en, wanneer men zich zelven eenige uren daar mede vermaakt heeft, moet gij de gene, die al te ver open zijn, wederom op de aanbevolene schaduwachtige plaatsen wegsteken. Wanneer gij nu eindelijk merkt, dat uwe bloemen over rijp zijn, en ook zelfs in de schaduwe niet meer duren willen, zoo snijd ze af, en zet ze in een' schotel, die met nat zand gevuld, en wel met versch water doorvochtigd is, (over den anderen dag verandert men het water, en giet er versch bij) en versteekt uwe

bloemen op andere plaatsen; maak ook de gaatjes met houtjes, opdat de stelen met het daar in steken niet breken; zet dan den schotel in een koel vertrek op den grond, dat er geen zon bij kan komen, dan zullen zij het zekerlijk nog wel acht à twaalf dagen kunnen houden.

§ II. En even dit is het voordeel, waardoor de bloemen, die men verzenden wil, verkwikt worden, vermits het onmogelijk is, dat zij onder weg niet wat verleppen zouden; maar zoodra zij in dit, met versch water bevochtigd, zand komen, zullen zij zich binnen eenige uren zoodanig herhalen, als of zij eerst van de stelen afgeknipt waren. Wilt gij ruikers wegschenken, zoo bind de stelen niet al te vast aan elkander, en verzoek, dat, wanneer men zich eenige uren met dezelve vermaakt, of de *bouquet* gedragen heeft, dezelve wederom los gemaakt, in versch nat zand gezet, en 's morgens als zij ze weder gebruiken willen, wederom gebonden worden. In zulk nat zand houden uwe bloemen bijna den geheelen tijd haren volkomen reuk; wanneer zij in het water gezet worden, vergaat haar die al te spoedig, ja binnen eenige uren. Sommigen verleppen schielijker dan anderen, waarom men ze dan wel weder in den ruiker kan binden, maar evenwel met de versche

bloemen wat bedekken, dan mogen zij daar wel onderloopen.

§ III. Bij het verzenden van de bloemen, moet gij acht geven: 1.) of zij ver of nabij moeten verzonden worden. Indien zij ver moeten wezen, dan moet gij de verschten, en die nog niet lang geplukt of overrijp zijn, nemen, en zulken, die rijp en volkomen, maar in de laatste dagen eerst opengegaan zijn. 2.) Gij moet daaraan zulke lange stelen laten als mogelijk is, dan kunnen zij eenige dagen voedsel daar uit trekken. 3.) Vul en omkleef de snede van den steel aanstonds met groen was digt, dan duren zij lang, en de lucht kan ze niet doen veranderen. 4.) Of neem een' verschen appel en snijd daar voortjes in, en steek ze daarin, dat zij vochtigheid hebben; maar de appel moet vastgemaakt wezen, dat hij door het rijden enz. niet los rake, en de bloemen gedrukt worden. Neem ook mos, maak het door nat, en duw er het water uit, leg de bloemen daar tusschen, en trek bandjes door den bodem van de doos, opdat gij het mos, en bij gevolg ook de stelen, wat aanhalen en vastbinden kunt; maar laat de bloemen met hare bladen van boven zoo vrij als immer zijn kan; doe er het deksel op, en onderzoek dan of door het schudden iets van zijne plaats raakt; indien dit

niet hindert, zoo wees verzekert, dat uwe bloemen gewenscht en tamelijk versch over zullen komen, volgens mijne gedane belofte; als wanneer men het was, zonder den steel te breken, daar af moet snijden, en ze, zoo als gezegd is, in nat zand zetten, dan zullen zij zich spoedig herhalen. Verzend gij als het warm weder is, zoo spreng de bloemen zoetjes met water, opdat haar de lucht niet verdroogen moge, maar als het winter is, zoo bezorg uwe bloemendoos wel met papier, en zet ze in een andere doos met fijn gesnedene darmen, dan zullen zij u geenszins bevriezen. Maar indien gij uwe bloemen zelf op eene verre reize mede neemt, om ze over te geven, dan moeten zij des nachts uit de doos genomen worden, en in het meer gemelde natte zand, op eene koele plaats, maar daar het echter niet vriest, op den grond gezet worden: dan verzeker ik u, dat gij dezelve, wanneer gij lang reizen moet, behouden zult; maar gij moet ze niet al te veel betasten laten, anderzins worden de stelen gekwetst, en dan is er geen bewaren meer aan. Ook moet een ieder hovenier voorzigtig daar mede omgaan, als hij ze vastbindt. Twee dagreizens ver, kunt gij de *bouquetten* wel wegzenden, maar laat er, zoo veel als mogelijk is, lange stelen aan, en snijd ze voor het afgaan

van den post; en niet lang van te voren, af; leg tusschen uw bindsel wat mos of katoen, dan worden de stelen niet gedrukt, en beveel de haastige inzetting van stuk voor stuk in het zand, zoo als gemeld is.

B. AANTAL GEWASSEN.

Van eene iegelijke soort bollen of gewassen raad ik, ten minste vijf en twintig stuks te planten; de verdere menigte laat ik aan een iegelijk over, hoe veel hij er van planten wil.

Drie verscheidene plantingen, op verschillende tijden, zijn ook ten hoogste noodig, wanneer de bloemen in November, December, Januarij en Februarij zullen voortgebragt worden.

C. ALGEMEENE VERMEERDERING

VAN ALLE

BOOM- EN HEESTERGEWASSEN.

1.) *Ent versche stammen op de wortelen, en dekt die met entwas, zoo worden zij volmaakte boomen.*

Nademaal geen handwerk zonder *instrument* kan verrigt worden, zoo worden tot dit werk

zoo wel gemeene, als bijzondere werktuigen vereischt. De gemeenen bestaan in schop en spade, groote en kleine tuinmessen, hamer, schaar, groote en kleine snoeimessen, enz.; maar de bijzonderen in een haal- of schaafmes, dat ten hoogste noodzakelijk is voor de boomen in een bosch; eene schroef, welke tot de stammen van de groote vruchtdragende boomen, alsmede in de bosschen ten hoogste dienstig is; verder stroo, basten, willigen, teenen, vuur, licht en entwas.

2.) *Hoe men zich in de vermeerdering van alle uitlandsche boom- en heestergewassen zal gedragen.*

De hoofdregel van alle uitlandsche gewassen bestaat daarin, dat men ze niet eerder dan in het voorjaar, in het laatst van April, of in de maand Mei op de volgende wijze behandele. Ondertusschen zijn de overige maanden niet uitgezonderd, wanneer men maar bekwaam daar mede omgaan kan. Bij voorbeeld, indien iemand oranje- of citroenboomen, laurierboomen, *laurus cerasus* en granaatboomen, met hunne blinden, kleine en groote takken, tot volkomene boomen wil maken, zoodanig, dat hij er den ganschen boom aan wil wagen, die doe als volgt:

Eerstelijk snijde men digt bij den wortel den geheelen stam volkomen af; daarna neme men den volkomen wortel uit den pot of de tobbe uit, (de beste boomen daartoe zijn, die in eenige jaren niet verzet zijn), en zuivere den wortel van alle vuiligheid; wanneer dit gedaan is, snijde men den wortel op verscheidene wijzen in stukken; de grooten gebruikt men tot de stammen van groote boomen, de middelbaren tot de volwassen takken, de kleinen tot de stammetjes, en dan de allerkleinsten tot de bladen, waarbij tot narigt dient, dat, wanneer een wortel zeer lang is, dezelve in drie, vier en meer stukken, naar de wijze, als de natuur wil toelaten, kan gesneden worden; maar de snede moet altijd van onderen met het entwas verzorgd worden. Wanneer nu de voorbereidsels met de wortelen gemaakt zijn, dan neemt men den tak of stam, welken men gebruiken wil, en snijde hem scherp; wanneer dit gedaan is, maakt men eene snede in den wortel, en steekt een ent alzoo aan den tak, opdat hij niet van den wortel kan vallen; men bindt daarna den wortel vast met bast aan elkander; steekt daarna een' kaars op, en maakt het entwas wat warm daar aan, en bedekt daarmede den tak en wortel, zoo ver als de sneê en het band gaat; daarmede heeft de stam zijnen wortel, en wordt

in de aarde gezet, krijgt alzoo door den wortel zijn voedsel en sap, en begint zich te verdeelen en uit te breiden, en eindelijk tot zijne volkomenheid te geraken.

3.) *Eenige noodzakelijke waarnemingen.*

§ I. Wanneer men vele wortelen bij elkander heeft, en dezelve niet gevoegelijk in één dag kunnen afgedaan worden, dan moet men ze in den grond leggen, en wel voor de lucht bewaren. Wanneer de boom zijnen wortel door de kunst ontvangen heeft, en niet aanstonds aan zijne plaats gezet kan worden, dan moet hij evenwel aanstonds in de aarde gelegd worden, opdat de lucht, koude en hitte den wortel niet beschadigen mogen.

§ II. Met het entwas moet men voorzigtig te werk gaan, dat men het niet te heet op den stam of wortel brenge, want het wordt haast week, en laat zich trekken, als een draad, en wanneer het maar wat warm is, dan is het best; het gebruik zal u het voordeel zelf toonen.

§ III. Wanneer de stam onder gesneden wordt, zoo moet men zien, dat de pit niet te veel beschadigd worde, want, wanneer het sap lijdt, dan komt er welhaast eene verrotting of brand aan den boom. Het kleine deel, dat in

den wortel komt, moet zeer dun zijn, dan zal de vermenging van beide te eerder geschieden.

§ IV. Dit is bijna de hoofdzaak, dat de wortel, welke aan den tak of stam geënt wordt, op het allernaauwkeurigst daarop past, opdat dat sap, dat uit den wortel opwaarts klimt, in den stam kan vloeijen, en dat uit den boom afwaarts komt zakken, wederom den wortel toekome, en door deze overeenstemming, en binnenste aaneenbinding zal de boom welhaast zijne volmaaktheid krijgen.

§ V. Men moet ook voorzigtig zijn wegens het gereedschap, dat men tot afsnoeijen, afhakken en zagen gebruikt, dat men het zuiver en schoon houde, en met schoone doeken zorgvuldig afvege; want het ijzer vreet in, en doet veel schade.

4.) *Wat men doen moet, wanneer iemand den ganschen boom niet daaraan wagen wil?*

Men moet zoo vele takken en stammetjes daarvan nemen, als de boom missen kan, alsmede zoo veel wortelen van dezelve, mits dat men evenwel den hoofdwortel verschoone, om den boom geene schade toe te brengen.

5.) *Maar wat moet men doen, wanneer de Citroen- of Oranjeboomen in het geheel geene wortels hebben, en geene dergelijke soort, hetzij wilden of tammen te krijgen zijn?*

Dan moet men naar zoodanige boomen omzien, welke gelijkvormiglijk met dezelve overeen kunnen komen; gelijk als daar zijn: de *Laurus Cerasus* en Laurier zelf, welke men overal krijgen kan. Van deze kan men den wortel nemen en aan eenen Citroenboom enten. Maar indien iemand deze ook niet had, zoo kan men kwewortels nemen, alsmede van Pruim- of Kriekenboomen, en ze aan den stam enten, dan zal het niet alleen wel lukken, maar zij zijn ook van beter duur, en de vruchten zullen eenen heerlijken, zoeten smaak krijgen. De ondervinding zal verder een iegelijk wel goede denkbeelden inboezemen.

6.) *Van het entwas tot de uitlandsche boomen.*

Neem *Gummi Copal* (welken te ontbinden, lang voor een geheim gehouden is) 1 Ned. ons en 2 looden *p: sub. Terebinth. Venet:* 7½ ons, smelt dezelve, en werp er den *Copal* al langzamerhand in, laat het wel koken, maar

roer het echter met een houtje gedurig om, tot dat de terpentijn wel uitwasemt, hetwelk men door de proef kan ondervinden, en maak er stokjes van, even als zegellak.

Bij het entwas dient aangemerkt te worden, dat men er bij het vuur voorzigtig mede moet zijn, en altijd wat bij de hand hebben, opdat, wanneer de terpentijn vuur vat, zulks aanstonds kan geblust worden. Of, indien het u behaagt, zoo steek het aan, het entwas is even goed, schoon dat het zwart wordt.

D. VAN VRUCHTBOOMEN.

§ I. Dit wordt met snijden verrigt, op dezelfde wijze als van de uitlandsche boomen gezegd is.

§ II. Het verbinden kan bij de kleinen en middelmatigen met bast geschieden, maar indien de stammen te dik zijn, met gevlochten willigen.

§ III. Zoo wordt de sneê met entwas, hetwelk anders vervaardigd is, toegestreken, en in de aarde gebragt.

Tuin- en Bosch-entwas

Neem 2½ ons gemeene terpentijn en 1 Ned. pond gemeen pik

Doe daar mede even als bij het fijne entwas gezegd is; steek het dikwijls in den brand, en blusch het wederom, tot dat het geschikt en wel toebereid is.

Indien men dit entwas tot een zoodanig formaat wil brengen als zegellak, zoo kan men het vrij doen, anderzins kan men het in een' pot of schotel op eene kool vuur laten smelten, en met een kwastje het verbindsel bestrijken, zoo als hier voren gezegd is.

Verscheidene Aanmerkingen.

§ I. Tot de vruchtboomen, is de zekerste en beste tijd in de maanden October, November en December, ook nog wel in Februarij, Maart en April, maar wat onzekerder, wegens de hitte en het opklimmen van de sappen.

§ II. Tot appel- en perenboomen, zijn ook de wilden bekwaam; alsmede van Kweën, Ahorn, Essen en Masthoutboom.

§ III. Tot Perziken en Abrikozen, de wortelen van Pruim, Krieken en Sorbenboom.

§ IV. Tot kastanjenbooman zijn de Denne- of Boekenwortels het beste, de Moerbeziën op Okkernoten, en de Kruisbeziën op Hagedoorns wortelen.

HET TWEEDE OPENGELEGD GEHEIM.

Hoe men alle en een iegelijk blad, bot en takje binnen twee, drie, of ten langste vier, maanden tijd tot bijzondere boomen kan formeren, dat de wortel van den boom van zelf afhangt en uitloopt.

Men maakt in den steel van het blad een' sneê over dwars, niet al te groot of te diep, anders is het werk te vergeefs; dan legt men een weinig katoen in de spleet, en bedekt de spleet met boomwas; de tijd daartoe is in de maand Maart en April, maar de allerbeste in Junij en Julij. Wanneer nu eene kalkachtige stof daaruit groeit, en het boomwas weggestooten wordt, dan wordt hetzelve van maand tot maand grooter, en eindelijk ziet men de punt van den wortel; maar opdat zij schielijker voor den dag moge komen, zoo besmeert men het dikwijls met de volgende zalf:

℞ *Terebinth: Venet:* ℥ij.
Vitel: Ovorum Num: iij.
Mast: yrr: Olibanum anæ ℥j *m: f: unguent.*

Wanneer nu de stam, tak, bot of blad zijn volkomen *Callum* of eelt gekregen heeft, dan wordt hij afgezaagt, en de afsnede met entwas gesloten; dan drijft het *Callum* of eelt, het-

welk insgelijks een weinig met entwas geholpen wordt, zijnen bestoten wortel, welke tot nu toe stoffelijk daarin verborgen geweest is, en komt alsdan volkomen onder de aarde in korten tijd voor den dag, en vertoont zich met alle genoegen.

VAN DE NAGELTJES.

§ I. Wanneer men de wortels van enkele Nageltjes neemt, voornamelijk die twee of drie jaren oud zijn, en ent ze aan *Bisard* en *Picotte* takjes, dan worden zij groot en veranderen zeer, en dit meet in het voorjaar en in den herfst geschieden.

§ II. Tot nageltjes van ongemeene grootte, kan men een takje van nageltjes, dat gesneden is, en wortel geschoten heeft, onder aan op den stam van betoniën, blaauwe leliën, lakooijen, of op een ouden nagelstok enten, dan krijgt hij dubbelde wortels, waardoor de stam een ongemeene sap krijgt, en daardoor groote bloemen voortbrengt.

§ III. Oude wortelen van Bisard of Picotten ent men aan gemeene entjes.

§ IV. Nageltjes-enten kunnen op gele rozen, op cichorei-wortels, of op gele of Lambertische violetten geënt worden.

§ V. Als ook op *Helleb: nig:* of zwart nieskruids wortel. Even eens op zwaluwen- of wijnruit-wortelen.

§ VI. Gele en gemeene violetten, op enkelde lambertische wortelen.

§ VII. Gele violetten, met opstaande stelen, op gemeene oude violetten-wortelen.

§ VIII. Gemeene violetten, op roode nageltjes-wortelen, dan worden zij bloedrood.

VERGROOTING VAN DE VRUCHTEN.

Perzik- en Abrikoos-stammen, op wijnstoks-wortelen; alsmede kersen, moerellen en pruimen, op even dezelfde wortelen; okkernoten, op amandelboomen; hazenoten op okkernoten; muskadelle peren, op pondperen, enz. enz.

MIDDEL, OM ALLE BOOMVRUCHTEN LANGEN TIJD TE BEWAREN EN GOED TE HOUDEN.

Neem salpeter 5 oncen, stukjes ammoniac 1 Ned. pond, gemeen zand, wel gezuiverd, 2 Ned. ponden; meng dit alles te zamen; pluk vervolgens uwe vruchten, van alle soorten wat, eer zij geheel rijp zijn, en laat er de stelen

aan; zet deze vruchten geregeld en gelijkmatig een voor een in een glas, dat van boven wijd is; sluit de opening van dit glas met eene geöliede dennen stop; breng het dan op eene drooge plaats; plaats het daarna in een' wel voorzienen, vierkanten oranjeboomen-bak, welke ten dien einde gereed gemaakt is en twee duimen dikte heeft; vul het overige met het bovenstaande mengsel, en bedek ze twee duimen rondom het glas, dan zal men aan het einde van het jaar er de vruchten weder kunnen uitnemen, zoo goed en schoon of men ze eerst geplukt had.

EINDE.

—*—